

16. Ali Şir Nevâyî'nin *Kitâb-ı Tevârih-i Mülûk-ı 'Acem, Münâcât, Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ ile Vakfiye* adlı eserlerinde iletişim fiilleri

Muhsin UYGUN ¹

APA: Uygun, M. (2023). Ali Şir Nevâyî'nin *Kitâb-ı Tevârih-i Mülûk-ı 'Acem, Münâcât, Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ* ile *Vakfiye* adlı eserlerinde iletişim fiilleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö13), 295-326. DOI: 10.29000/rumelide.1379163.

Öz

İletişim; bireyin duygu ve düşüncelerini, hayallerini, bilgilerini farklı yollarla diğer bireylere aktarması durumudur. Bireyler yazı ile bu aktarımı sağlayabilecekleri gibi sözle de bu aktarımı gerçekleştirebilirler. Sözlü aktarımda bireyler anlatma, söyleme, bildirme, konuşma, sorma gibi pek çok kategoride fiil kullanırlar ve iletişimlerini bu fiiller sayesinde gerçekleştirmiş olurlar. Günümüzde hem yazılı hem de sözlü olarak insanların iletişimde hangi fiilleri kullandıkları rahatlıkla tespit edilebilir. Videolar, ses ve görüntü kayıt aletleri gibi pek çok teknolojik cihazlar bireylerin iletişim temelinde kullandıkları söz varlığını tespit etmemizi kolaylaştırmaktadır. Ancak geçmiş dönemde insanların iletişim için hangi fiilleri kullandıklarını anlamanın yegâne yolu, elimize ulaşan edebî eserlerdir. Ali Şir Nevâyî Çağatay Türkçesinin en kudretli şair ve yazarıdır. Nevâyî'nin yazdığı eserler hem edebî değerleri hem de Çağatay Türkçesinin özelliklerini en iyi şekilde yansıtma bakımından büyük önem taşımaktadır. Çalışmamızda Ali Şir Nevâyî'nin *Kitâb-ı Tevârih-i Mülûk-ı 'Acem, Münâcât, Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ, Vakfiye* adlı eserlerindeki iletişim fiilleri tespit edilmeye ve bu fiillere ait söz varlığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu tespit yapılırken Hüseyin Yıldız'ın *Eski Uygurcada Mental Fiiller* adlı doktora çalışmasında yer alan iletişim fiilleri tasnifi ve çalışmasında verdiği örnekler esas alınmıştır. Öncelikle Nevâyî'ye ait 4 eser tek tek taranmış, metinlerdeki anlamlarından hareketle iletişim ifade eden kök fiiller, türemiş fiiller ve birleşik fiiller bir liste hâline getirilmiştir. Çalışmanın sonucunda iletişim amacıyla kullanılan toplam 124 fiil belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Ali Şir Nevâyî, Çağatay Türkçesi, iletişim fiilleri

Communication verbs in Ali Şir Nevâyî's *Kitâb-ı Tevârih-i Mülûk-ı 'Acem, Münâcât, Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ* and *Vakfiye*

Abstract

Communication is the state of transferring one's feelings and thoughts, dreams and information to other individuals in different ways. Individuals can provide this transfer through writing, but they can also realize this transfer verbally. In verbal transmission, individuals use verbs in many categories such as telling, reporting, speaking, asking, and they realize their communication through these verbs. Today, it is easy to determine which verbs people use in communication, both in writing and orally. Many technological devices such as videos, audio and video recorders make it easier for us to identify the vocabulary used by individuals on the basis of communication. However, the only way to understand which verbs people used for communication in the past period is the literary works that have reached us. Ali Şir Nevâyî is the most powerful poet and writer of Chagatai Turkish. The

¹ Öğr. Gör. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi ABD (Konya, Türkiye), akademisyen66@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7901-9094. [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.08.2023-kabul tarihi: 23.10.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1379163]

works written by Nevâyî are of great importance in terms of both their literary value and their reflection of the features of Chagatai Turkish in the best way. In our study, the communication verbs in Ali Şir Nevâyî's Kitâb-ı Tevârih-i Mülûk-ı 'Ajem, Münâcât, Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ, Vakfiye were tried to be determined and the vocabulary of these verbs was tried to be revealed. While making this determination, the classification of communication verbs in Hüseyin Yıldız's doctoral study titled Mental Verbs in Old Uyghur and the examples given in his study were taken as basis. First of all, 4 of Nevâyî's works were scanned one by one, and the root verbs, derived verbs and compound verbs expressing communication were made into a list based on their meanings in the texts. As a result of the study, a total of 124 verbs used for communication were identified.

Keywords: Ali Şir Nevâyî, Chagatai Turkish, communication verbs

Giriş

İletişim, en ilkel topluluklardan en gelişmiş topluluklara kadar her milletin yeme içme, uyuma, dinlenme gibi en temel gereksinimlerinden biri olmuştur. Sosyal bir varlık olan insan; duygu ve düşüncelerini, bilgi ve birikimlerini, fikirlerini başka insanlara aktarma ve insanları etkileme amacını her daim gütmüştür. Bu aktarımda da dillerin söz varlıkları, yani isimler ve fiiller temel bir görev üstlenmişlerdir. İsimler nesnelere karşılarken fiiller ise hareketleri karşılamaktadır. Dil bilimciler gerek isimleri gerekse fiilleri görevleri, üstlendikleri anlamları vb. durumlara göre tasnif etmeye çalışmışlardır. Türkiye Türkçesinin grameri üzerine çalışma yapan araştırmacılardan bazıları fiillerin tasnifi meselesine eğilmişler ve ilgili çalışmalarında tasnif denemeleri yapmışlardır. Ancak bu tasniflerin çoğunlukla yapı bakımından olduğu, tematik bir sınıflamanın tam anlamıyla yapılmadığı görülmektedir.

Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Yapı Bakımında Fiiller* adlı eserinde fiillerin çeşitli bakımlardan sınıflandırılmasına ihtiyaç olduğunu ifade etmiş ve şu sınıflandırmayı yapmıştır:

- A. Yapılarına göre fiiller (kök fiiller, türemiş fiiller, birleşik fiiller).
- B. Muhtevalarına göre fiiller (hareket bildiren fiiller, iş bildiren fiiller, oluş bildiren fiiller, tavrı bildiren fiiller).
- C. Durumlarına göre fiiller (asıl fiiller, yardımcı fiiller).
- Ç. Kullanılışlarına göre fiiller (nihai fiil olarak, mastar olarak, fiil ismi olarak, sıfat olarak, zarf olarak).
- D. Fail ile ilgilerine göre fiiller (etken, ettirgen, edilgen, işteş).
- E. Nesne ile ilgilerine göre fiiller (geçişli fiiller, geçişsiz fiiller, dönüşlü fiiller).
- F. Mahiyetine göre fiiller (olumlu, olumsuz, iktidarî) (Hacıeminoğlu, 1992, s. 15).

Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* adlı eserinde fiilleri yapı bakımından *basit fiiller, türemiş fiiller ve birleşik fiiller* (Korkmaz, 2009, s. 528); içerikleri bakımından *oluş bildiren fiiller, bir kılış ve kılınmış bildiren fiiller ve durum ve tasvir bildiren fiiller* (Korkmaz, 2009, s. 531-533); anlamları bakımından *esas fiiller ve yardımcı fiiller* (Korkmaz, 2009, s. 533); *kılınmış biçimleri*

bakımından fiiller (Korkmaz, 2009, s. 354); *çatıları bakımından fiiller* (Korkmaz, 2009, s. 538) olmak üzere 5 başlıkla ele almıştır.

Bu iki tasnif haricinde birçok araştırmacı tarafından yazılan gramer kitaplarının ekserisinde fiillere ait sistemli bir tasnif yapılmadığı, fiilleri kip ekleri, şahıs ekleri, birleşik çekimler, çatı ekleri vb. bakımdan bir tasnif olmadan işledikleri söylenebilir (Deany, 1995; Ediskun 1996; Ergin, 2004; Banguoğlu 2007; Gencan 2007; Karaağaç, 2012).

Hüseyin Yıldız, fiillerin tematik sınıflandırılması hususunda Türkiye'de çok fazla çalışmanın bulunmadığını belirtir. Yapılan çalışmaların ayrıntılı hazırlanmadığını, 2000 yılından sonra yapılan çalışmaların da konuya giriş mahiyetinde olduğunu, analitik yorum yapabilen ve bir yenilik getiren tespitlerin de sayıca çok olmadığını ifade eder. Ayrıca tematik sınıflandırmanın Avrupalı ve Rus ekolüyle yetişmiş olan Orta Asyalı Türk bilim adamlarınca bilindiği ve yapıldığı söyledikten sonra *Seyitnazar Anzarov, Z. İ. Bugadova, Kuliyeu, Levin* gibi birçok araştırmacının yaptığı tasnifi verir (bk. Yıldız, 2016, s. 43-63).

Mental fiiller ve iletişim fiilleri

İngilizce kökenli bir sözcük olan *mental*, “zihinsel, zihnî, aklî” anlamdadır ve bu sözcüğün kavram alanı zihinsel, aklî ve ruhsal etkinliklerden oluşmaktadır. Mental fiil kavramı ile de zihne ait olan ve insan zihninde gerçekleşen hareketler ifade edilmektedir (Doğan & Erdin, 2021, s. 194). Türkçe Sözlük'te iletişim “Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması; bildirişim, haberleşme, iletişim” biçiminde açıklanmıştır (URL-I: <https://sozluk.gov.tr/>). Bu açıklamadan hareketle iletişim fiillerini insanların duygu ve düşüncelerini aktarmak için kullandıkları eylemler olarak tanımlayabiliriz. Mental fiil, İngilizcede doğmuş ve gelişmiş bir kavramdır. Bu yüzden yabancı literatürde mental fiil üzerine yapılmış çalışmalar oldukça kapsamlı ve çoktur. Türkoloji'de ise yeni sayılabilecek bir konudur. Bundan dolayı da çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Fakat son yıllarda Türkoloji dünyasında da mental fiiller üzerine yapılan çalışmaların arttığı görülür (Doğan & Erdin, 2021, s. 195). Çalışmamızın temelini oluşturan iletişim fiillerini Halliday, Levin gibi Batı'daki dil bilimi uzmanları mental fiillerden ayrı değerlendirmişlerdir. Rusya'da yetişen Türkoloji uzmanları da genellikle iletişim fiillerini mental fiillerin dışında ayrı bir fiil sınıfı olarak kabul etmişlerdir. Türkiye'de Özen Yaylagül (2005), Savaş Şahin (2012), Erkan Hirik (2018) ve Hüseyin Yıldız (2016) gibi mental fiiller üzerine çalışmalar yapan bilim insanları ise iletişim fiillerini mental fiillerin bir alt sınıfı olarak ele almışlardır (Doğan, 2022, s. 244). Türkiye'de mental fiiller üzerine çalışan araştırmacıların tamamının iletişim fiillerine ait bir bahis açtığı, bu fiillerle ilgili bir sınıflama yaptığı ve iletişim fiillerinin sınırlarını çizdiğini söylemek güçtür. İletişim fiilleri kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için bu fiillerle ilgili yapılan tasnif ve çalışmalardan bahsetmekte yarar vardır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

Özen Yaylagül, *Türk Runik Harfli Metinlerdeki Mental Fiiller* adlı makalesinde Runik harfli metinlerden elde ettiği malzemeyi *Duyu Fiilleri, Duygu Fiilleri, Anı ve Uslamlama Fiilleri ve Açıklama Fiilleri* olmak üzere 4 başlıkta değerlendirmiş, iletişim ifade eden fiilleri *Açıklama Fiilleri* başlığında işlemiştir (Yaylagül, 2005, s. 24).

Melek Erdem, *Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde İletişim Fiilleri* başlıklı çalışmasında Seyitnazar Arnazarov'un iletişim fiillerini 1. *Söyleme Sürecinin İçeriğini Anlatan Fiiller (duygu katkısı olmayan fiiller, olumlu duygu katkısı olan fiiller ve olumsuz duygu katkısı olan fiiller)*, 2. *Söyleme Sürecinin Tarzını Anlatan Fiiller (söyleme sürecinin tarzını genel anlamda anlatan fiiller, yüksek tonlu*

konusmayı niteleyen fiiller, alçak sesli konuşmayı niteleyen fiiller, söyleme sürecinin hoşluğunu, güzelliğini anlatan fiiller, çok ve anlaşılmaz konuşmayı niteleyen fiiller) olmak üzere iki ana başlıkta ele aldığını, Arnazarov'un bu tasnifinin Türk dilinin fonksiyonel dil bilgisi çalışmalarında kullanılabileceğini ifade etmiştir (Erdem, 2007, s. 97-102). Erdem; Türkiye Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkmen Türkçesindeki iletişim fiillerini tablolar hâlinde vermiştir.

Savaş Şahin, *Türkmen Türkçesinde Mental Fiiller* adlı doktora tezinde iletişim fiillerini idrak fiilleri başlığı altında vermiştir. Şahin'in idrak fiilleri ile ilgili yaptığı tasnif şöyledir: *Anlama İfade Eden Fiiller, Bilme İfade Eden Fiiller, Düşünme İfade Eden Fiiller, Karar verme ve Anlaşma İfade Eden Fiiller, Kararsız Kalmayı İfade Eden Fiiller, İnanma İfade Eden Fiiller, Fark Etme, Ayırt Etme İfade Eden Fiiller, Niyet, İstek, Tasarlama, Arzu İfade Eden Fiiller, Hayal İfade Eden Fiiller, Dikkat Etme İfade Eden Fiiller, Onaylama, Doğrulama Eden Fiiller, Çıkarımda Bulunma İfade Eden Fiiller, Öğüt İfade Eden Fiiller, Öğrenme ve Öğretme İfade Eden Fiiller, Tahmin İfade Eden Fiiller, Akıllanma İfade Eden Fiiller, Unutma İfade Eden Fiiller, Hatırlama İfade Eden Fiiller, İletişim Fiilleri* (Şahin, 2012, s. 68). Şahin iletişim fiillerini; *Konuşma İletişim Fiilleri* ve *Tartışma, Münakaşa İfade Eden İletişim Fiilleri* olmak üzere iki alt başlığa ayırmıştır (Şahin, 2012, s. vii-viii).

Hüseyin Yıldız, *Eski Uygur Türkçesinde Mental Fiiller* adlı doktora çalışmasında iletişim fiillerini biliş fiilleri başlığında ele almış ve şu tasnifi yapmıştır: *Sözlü Temas Fiilleri (Konuşma Fiilleri, Söyleme Fiilleri, Bildirme Fiilleri, Anlatma Fiilleri, Ezber Fiilleri, Şikâyet Fiilleri, Sorma Fiilleri), Ses Çıkarma Fiilleri, Tartışma Fiilleri (Söyleşme Fiilleri, İtiraz Fiilleri, Münakaşa Fiilleri, Müzakere Fiilleri), Övgü Fiilleri, Açıklama-İtiraf Fiilleri, Öğüt Fiilleri, İstek Fiilleri, Kandırma Fiilleri, Şarkı Söyleme Fiilleri, Emir Fiilleri, Ant Fiilleri, Kınama Fiilleri, Hakaret Fiilleri, Kutlama Fiilleri, Kabul Fiilleri, Alay Fiilleri, İltifat Fiilleri* (Yıldız, 2016, s. 66-67).

Fatih Doğru, *Risâletü'n-Nushiyye'de İletişim Fiilleri* adlı yazısında Levin'in sınıflandırmasını esas aldığını ifade etmiştir. Doğru'nun verdiği bilgilere göre Levin, fiilleri 57 sınıfa ayırmıştır ve bu sınıflardan biri de iletişim fiilleridir. Çalışmaya göre iletişim fiilleri; *Mesaj Aktarma Fiilleri, Anlatma Fiilleri, Konuşma Tarzı Fiilleri, İletişim Aracı Fiilleri, Konuşma Fiilleri, Gevezelik Fiilleri, Söyleme Fiilleri, Sızlanma Fiilleri, Tavsiye Fiilleri* olmak üzere 9 ayrı alt başlıkta ele alınmıştır (Doğru, 2021, s. 139-141). Doğru, çalışmasında Levin'in bu sınıflandırmasına ayrıca "memnuniyet fiilleri" sınıfı da eklediğini ve Levin'in yargı fiilleri sınıfında yer verdiği iletişim anlam alanına giren bazı fiillerin de bu kapsamda değerlendirildiğini ifade etmiştir (Doğru, 221, s. 142).

Oğuz Ergene, *Kutadgu Bilig'de Sözlü İletişim* adlı çalışmasında Kutadgu Bilig'de geçen fiiller, isimler ve bunların kavram alanlarına giren diğer sözcükleri tespit etmiş ve bu sözcükleri görev ve yapıları bakımından ele alarak listelemiştir (Ergene, 2019).

Serpil Soydan ve Muzaffer Saz, *Lisânü't-Tayr'da İletişim Fiilleri* adlı çalışmalarında Seyitnazar Arnazarov'un söyleyiş fiillerini "1. *Söyleme sürecinin içeriğini anlatan fiiller*. 2. *Söyleme sürecinin tarzını anlatan fiiller*. *Söyleme sürecinin içeriğini anlatan fiilleri kendi içinde 1. Duygu katkısı olmayan 2. Olumlu duygu katkısı olan ve 3. Olumsuz duygu katkısı olan fiiller*" olmak üzere üç grupta değerlendirdiğini ve kendi çalışmalarında da bu tasnifi esas aldıklarını belirtmişlerdir (Soydan & Saz, 2019, s. 860-861).

Nuh Doğan, *Türkçede İletişim Fiilleri: Fiillerin Sınıflandırılmasında Hibrit Yaklaşım* adlı yazısında iletişim fiillerini ele almış, dilsel ölçütler esasına dayanan bir tasnif yapmış ve bu tasnifte iletişim

fiillerini 31 alt başlığa ayırmıştır: *Açıklama Fiilleri, Alay Etme fiilleri, Azarlama Fiilleri, Bağırma Fiilleri, Bahsetme Fiilleri, Bildirme Fiilleri, Davet Etme Fiilleri, Eleştirme Fiilleri, Emretme Fiilleri, Fısıldama Fiilleri, Hayıflanma Fiilleri, Haykıрма fiilleri, Ismarlama Fiilleri, İltifat etme Fiilleri, İtiraf Etme Fiilleri, Kekeleme Fiilleri, Kınama fiilleri, Konuşma Fiilleri, Kutlama Fiilleri, Mırıldanma Fiilleri, Müzakere Etme Fiilleri, Öğütleme Fiilleri, Önerme Fiilleri, Övme Fiilleri, Sohbet Fiilleri, Sorma Fiilleri, Sövme Fiilleri, Söyleme Fiilleri, Şikâyet Etme Fiilleri, Tekrarlama Fiilleri, Uyarma fiilleri* (Doğan, 2022, s. 2460).

Bu tasniflerin dışında birçok araştırmacının doğrudan iletişim fiilleri bahsinde olmasa da mental fiiller bahsinde bildirme, anlatma, konuşma, öğüt vb. durumları ifade eden iletişim fiillerini çeşitli başlıklar altında ele aldıklarını ve bu fiillere ait örnekler verdiklerini söyleyebiliriz (Bayraktar, 2017; Sandalyeci, 2016; Seçkin, 2019; Yegin, 2019; Doğan & Erdin, 2021 vd.).

Ali Şir Nevâyî ve eserleri

Ali Şir Nevâyî, Türk edebiyatında önemli bir yer etmiş, yüzyıllar boyunca Türk coğrafyalarındaki şair ve yazarları derinden etkilemiş, Çağatay Türkçesinin en büyük temsilcisidir. Şair ve yazarlığının yanında devlet adamlığı rolü de bulunan Nevâyî, son derece kültürlü ve birikimli biridir. Nevâyî'nin Türkçe kullanımı konusundaki farkındalığı, Türkçenin önemini ortaya koymak için yaptığı çalışmalar, Farsçanın hâkim olduğu dönemde Türkçeye değer vermesi ve Türkçenin üstünlüğünü dile getirmesi son derece kıymetlidir. Nevâyî, tüm Türk coğrafyalarında çok sevilmiş ve sırf onun yazdığı eserlerin daha iyi anlaşılabilmesi adına sözlükler meydana getirilmiştir.

Nevâyî, tür ve konu bakımından çok çeşitli eserler meydana getirmiştir. Klasik Çağatay edebiyatının oluşması ve gelişmesi Nevâyî'nin özgün yazma gayreti sonucunda biçimlenmiştir. Nevâyî Farsçadan Çağatay Türkçesine yaptığı çevirilerde dahi özgün olmaya önem vermiştir. Böylelikle Orta Asya'da vücut bulmuş olan Türk edebiyatı, onun da kattığı millî ruhla klasikleşmiştir (Argunşah, 2013, s. 42).

Ali Şir Nevâyî'nin bugüne ulaşan 29 eseri vardır. Bu eserler şunlardır: *Garâ'ibü's-Sıgar, Nevâdirü's-Şebâb, Bedâyiü'l-Vasat, Fevâ'idü'l-Kiber, Farsça Divan, Hayretü'l-Ebrar, Ferhâd u Şirin, Leylî vü Mecnûn, Seb'a-i Seyyâre, Sedd-i İskenderî, Mecâlisü'n-Nefâyis, Nesâyimü'l-Mahabbe min Şemâyimü'l-Fütüvve, Mizânü'l-Evzân, Muhâkemetü'l-Lügateyn, Münâcât, Çihil Hadis, Nazmu'l-Cevâhir, Lisânü't-Tayr, Sirâcü'l-Müslimîn, Mahbûbu'l-Kulûb, Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ, Târih-i Mülûk-ı 'Acem, Zübdetü't-Tevârih, Hâlât-ı Seyyid Hasan Beg, Hamsetü'l-Mütehayyirîn, Hâlât-ı Pehlevân Muhammed, Vakfiye, Münşe'at* (Argunşah, 2013, s. 43-48).

Amaç ve yöntem

Yazımızın esasını Nevâyî'nin *Kitâb-ı Tevârih-i Mülûk-ı 'Acem, Münâcât, Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ, Vakfiye* adlı 4 mensur eseri oluşturmaktadır. Ali Şir Nevâyî'nin eserlerinden bazılarını büyük bir titizlikle yayımlayan Vahit Türk, *Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ* adlı eserin söz başı kısmında “*Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ*, Ayşe Deniz Abik tarafından yapılan doktora çalışmasının bir bölümü olarak işlenmiştir ancak ne bu çalışma yayımlanmış ne de ülkemizde bu eserle ilgili başka bir çalışma yapılmıştır.” demiş ve Nevâyî'nin bu eserini yayımladığını ifade etmiştir (Türk, 2018, s. v). Aslında bu durum bizim çalışmamızda yer verdiğimiz 4 eser için de geçerlidir. Zira bu eserler Nevâyî'nin diğer eserleri kadar meşhur ve bilinir durumda değildir. Biz de Nevâyî üstadın bu eserleri üzerine bir çalışma yaparak hem eserlerdeki iletişim fiillerini, iletişim fiilleri temelindeki fiil söz varlığını ve Nevâyî'nin

iletişim için hangi fiilleri doğrudan tercih ettiğini ortaya koymaya hem de bu eserlere dikkat çekmeye çalıştık.

Çalışmamızı yaparken *Kitâb-ı Tevârih-i Mülûk-ı 'Acem, Münâcât, Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ, Vakfiye* adlı eserlerin Vahit Türk tarafından çalışılan ve Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü tarafından basılan yayınlarını kullandık. İlk olarak eserlerin dizinlerini taradık ve iletişim ifade eden fiilleri -metinlerdeki anlamlarından hareketle- belirlemeye çalıştık. Ardından 4 eserin transkripsiyonlu metinlerini satır satır okuyarak dizinlerde doğrudan verilmeyen *söz ayt-*, *söz di-*, *âferin oku-* gibi yapıları tespit ettik. Tespit edilen her fiil için metinlerden birer örnek cümle verdik ve fiillerin eserlerde kaç defa geçtiğini köşeli parantez içerisinde belirttik. Böylece çalışmamızdan istifade edecek olan araştırmacılara istatistik bir veri sunmuş olduk. Biz, Hüseyin Yıldız tarafından doktora tezi olarak hazırlanan *Eski Uygurcada Mental Fiiller* adlı çalışmada yer alan iletişim fiillerine ait tasnifi esas aldık. Bu tasniften ve çalışmada yer alan örneklerden hareketle tespit ettiğimiz iletişim fiillerini listeledik.

1. Sözlü Temas Fiilleri

1.1. Konuşma Fiilleri

körüş- “konuşmak, görüşmek” [*< kör-* “görmek” -*ü-ş-*] [TEVH 1]

Yûsuf aleyhi's-selâmğa yavuğlaşkaç Ya küb aleyhi's-selâm maħmildin çıkıp Yûsuf aleyhi's-selâm anıñ ayağığa tüşüp körüştiler... “Yusuf Aleyhisselam yaklaşıncı deve üzerindeki sepetten aşağı indi, Yusuf Aleyhisselam onun ayağına düştü, görüştüler...” [TEVH, Türk, 2018, s. 25/95].

muşâhabet kıl- “konuşmak, sohbet etmek” [*< muşâhabet* (Ar.) “karşılıklı konuşma, görüşme” + *kıl-* “yapmak, etmek”] [TEVH 1]

Niçe vakt kim ötti Yahyâ aleyhi's-selâm bile muşâhabet kılur irdi ol vakt kim İsa aleyhi's-selâm mütevellid boldı... “Bir süre geçti, Yahya Aleyhisselam ile konuşurlardı, o sırada İsa Aleyhisselam doğdu...” [TEVH, Türk, 2018, s. 59/126].

mükâleme kıl- “konuşmak” [*< mükâleme* (Ar.) “konuşma, söyleşme” + *kıl-* “yapmak, etmek”] [TEVH 1]

Süleymân aleyhi's-selâm ol emrğa vâkif bolup tevakıf kılup ol mürmı avuçığa alıp anıñ bile mükâleme kıldı. “Süleyman Aleyhisselam bu buyruğu öğrenince durup o karıncayı avucuna aldı ve onunla konuştu.” [TEVH, Türk, 2018, s. 50/118].

mütakellim kıl- “konuşturmak” [*< mütakellim* (Ar.) “konuşan, söyleyen” + *kıl-* “yapmak, etmek”] [TEVH 1]

Bävücüd ol ki tiñri teâlâ İsa aleyhi's-selâmı ötken tekellüm bile kim mütakellim kıldı. “Tanrı taala İsa Aleyhisselam'ı daha önce belirtildiği gibi konuştu.” [TEVH, Türk, 2018, s. 59/126].

şoħbet tut- “konuşmak, sohbet etmek” [*< şoħbet* (Ar.) “konuşma, sohbet” + *tut-* “tutmak”] [TEVH 1]

...bir kün ulemâ bile şoħbet tutup ders ve ta lımğa meşğül bolur irdi... “bir gün bilginlerle sohbet edip ders almak ve öğrenmekle meşgul olurdu...” [TEVH, Türk, 2018, s. 47/115].

sözleş- "konuşmak" [< söz "söz" +le-ş-] [TEVH 1]

*Bu katla didiler kim fülân gârda selef mülûkidin niçenin maķberesi bar du â bile alarnı tirgüzseñ ki biziñ bile **sözleşsinler** ni diseñ kılah.* "Filan mağarada eski meliklerden pek çoğunun kabri var, dua ile onları diriltsen de bizimle konuşsalar, o zaman ne dersen yapalım." [TEVH, Türk, 2018, s. 67/133].

tekellüm kııl- "konuşmak" [< *tekellüm* (Ar.) "konuşma" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [KTMA 1, TEVH 4]

*Ve mu cizesi ot minin bile **tekellüm kıılur** demek irdi ve âteş-gede yanıda naķb urup birevni ta yîn kılp irdi ki özini hiķâb kılsa ol kişi Mezdek örgetgen cevâbnı biyik ün bile aytur irdi.* "Mucize olarak da ateşin kendisiyle konuştuğunu söylerdi. Ateşgedenin yanından bir lağım açıp oraya birini yerleştirmişti ve kendisi ne söylese oraya yerleştirdiği kişi de Mezdek'in öğrettiği cevabı yüksek sesle söylerdi." [KTMA, Türk, 2019, s. 35/75].

*Dâvud aleyhi's-selâm ayttı kim bolur. Şerhni sordı irse köp ğarib âşâr beyân kıldı ve ol cümledin biri bu kim didi ki bir taş minin bile **tekellüm kııldı** kim...* "Davut Aleyhisselam olur dedi. Neler olduğu sorulunca pek çok gariplikler anlattı ve onlardan biri bu idi, dedi ki: Bir taş benimle konuştu..." [TEVH, Türk, 2018, s. 46/114].

zıkr kııl- "zikretmek, adını söylemek" [< *zıkr* (Ar.) "sözünü etme, ismini söyleme" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [V 1]

*ayta hem almasam şıfâtıñnı/**kılğa** min **zıkr** tilge atıñnı* "sıfatlarını da söyleyemem/fakat dilimde adını zikredeceğim" [V, Türk, 2015, s. 24/48]

1.2. Söyleme Fiilleri

ayt-/ayıt- "söylemek, demek" [< *ay-* "söylemek" -*t-*] [*ayt-* KTMA 29, TEVH 90, V 4; *ayıt-* M 1]

*Çün Behrâm anı tiledi ve didi kim **aytur** sözleriñni **ayt**.* "Behram onu çağırdı ve ona söyleyeceklerini söyle, dedi." [KTMA, Türk, 2019, s. 25/67]

*İlâhî derd ü ğâlîmni her kimge **ayıtsam** red kılsa singe teveccüh itkey-min eger sin red kılsañ nitkey-min ve kimge kitkey-min.* "İlahi, derdimi ve durumumu her kime söylesem reddettiğinde sana yönelirim, eğer sen reddedersen ne yaparım ve kime giderim." [M, Türk, 2017, s. 3/6].

*Yûsuf aleyhi's-selâm **ayttı** kim tiñri teâlânıñ taķdîri minin taķdîrim bile muvâfık tüşüpdür...* "Yusuf aleyhisselam Tanrı'nın takdiri ile benim takdirim uygun düşmektedir, dedi." [TEVH, Türk, 2018, s. 22/92]

***ayta** hem almasam şıfâtıñnı/**kılğa** min **zıkr** tilge atıñnı* "sıfatlarını da söyleyemem/fakat dilimde adını zikredeceğim" [V, Türk, 2015, s. 24/48]

aytıl- "söylenmek, denilmek" [< *ay-* "söylemek" -*t-ı-l-*] [TEVH 1, V 2]

*...bu riâyetni vazife kılp yana kılmekleriñ fikreti yine dağı meşakķatlar bar kim **aytılsa** söz...* "bu riayeti, vazife edinip yine geleceklerinin endişesi ve başka meşakķatlar var ki söylenilse söz... [V, Türk, 2015, s. 41].

...didi kim ilâcı katldur kim bir yirde medfûn bolğay tâ **aytılğay** kim üydin çıkpıdur bilmes biz kayan barıpdur. “Bundan kurtulmanın çaresi öldürmek ve bir yere gömmektir, (soranlara) evden ayrıldı ve nereye gittiğini bilmiyoruz denir, dedi.” [TEVH, Türk, 2018, s. 69/135].

di- "söylemek, demek" [KTMA 156, M 4, TEVH 302, V 16]

...çün Erdeşirniñ oğlı yok irdi, **didi** kim niçük melâlet bolmağay kim âlem mülkin aldım ve ömr âhiriğa yetti..."Erdeşir'in oğlu yoktu. Şöyle dedi: Nasıl üzgün olmayayım, dünyanın pek çok ülkesini aldım ve ömrümün sonu yaklaştı..." [KTMA, Türk, 2019, s. 23/65]

Îlâhî min tevbe kıldım **digendin** ni sūd. Sin tevbe birgil ki hem tevvâb-sin ve hem ma būd. “İlahi ben tövbe ettim demekte ne fayda var! Sen tövbe ver hem tevabsın hem mabut.” [M, Türk, 2019, s. 4/8].

Ĥâce sordı kim arpa ikip küncid niçük tapar sin. **Didi** kim sin nâ-şâyed iş kılp niçük tiñri te âlâdın rahmet ve cennet tama kılar sin. “Hoca arpa ekip nasıl susam elde edersin diye sordu. O sen uygun olmayan davranışlarda bulunup nasıl Tanrı'dan rahmet cennet istersin (dedi).” [TEVH, Türk, 2018, s. 55/122].

nazmıñ dürridin ki dehr toldı/**digil** ki saña ni behre boldı “şüirin cevheriyle âlem doldu/fakat söyle bundan sana ne yarar oldu?” [V, Türk, 2015, s. 32/54]

diyil- "denilmek, söylenilmek, adlandırılmak" [< di- "söylemek" -y-i-l-] [TEVH 1]

Ĥançalatü's-Şadıkıñ hidâyeti Ĥâzür ilige kim Yemen mülkidindir. Aşhâb-ı Kehf'din sonra **diyilipdür**. “Hantalatü's-Sadık'ın hidayete çağrısı Yemen ülkesindeki Hazur halkınadır. Ashab-ı Kehf'ten sonra olduğu söylenir.” [TEVH, Türk, 2018, s. 65/132].

ĥitâb kıl- "söylemek" [< ĥitâb (Ar.) "sözü birine veya birilerine yöneltme, seslenme, hitap" + kı- "yapmak, etmek"] [KTMA 1]

Ve mucizesi ot minij bile tekellüm kılar dimek irdi ve âteş-gede yanıda nağb urup birevni ta yîn kılp irdi ki özini **ĥitâb kılsa** ol kişi Mezdek örgetgen cevâbnı biyik ün bile aytur irdi. "Mucize olarak da ateşin kendisiyle konuştuğunu söylerdi. Ateşgedenin yanından bir lağım açıp oraya birini yerleştirmişti ve kendisi ne söylese oraya yerleştirdiği kişi de Mezdek'in öğrettiği cevabı yüksek sesle söylerdi." [KTMA, Türk, 2019, s. 35/75].

ıkrâr kıl- “açıkça söylemek, gizlemeden söylemek” [< ıkrâr (Ar.) “gizlemeyip açıklama, itiraf etme” + kı- ”yapmak, etmek”] [TEVH 4]

Alardın ikisi ilgerirek ve Şem ün keyinrek yörüp Ya kıb ol nidâm kıldı. İl hücum kılgâç yandı. Tumas **ıkrâr kıldı**. Anı pâdişâh kaşığa ilttiler. “Onların ikisi önde, Şemun biraz daha geriden yürüdü. Yakup o sözü söyledi, insanlar saldırınca geri döndü. Tumas aynı şeyi söyleyince onu yakalayıp padişahın karşısına çıkardılar.” [TEVH, Türk, 2018, s. 62/129].

lâfın ur- “söz söylemek” [< lâf (Far.) “söz, lakırdı, laf” + ur- “vurmak”] [M 1]

Her niçe balâğât **lâfın urğan** dem urmasa ma zūr bolur. “Her ne kadar güzel söz söyleyen varsa sana layık söz söyleyememekte mazurdur.” [M, Türk, 2017, s. 2/5-6]

nidâni kıl- "söz söylemek" [< *nidâ* (Far.) "seslenme, çağırma" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [TEVH 1]

Alardın ikisi ilgerirek ve Şem ûn keyinrek yörüp Ya kûb ol nidâm kıldı. İl hücum kılğaç yandı. Tumas ikrâr kıldı. Anı pâdişâh kaşığa ilttiler. "Onların ikisi önde, Şemun biraz daha geriden yürüdü. Yakup o sözü söyledi, insanlar saldırınca geri döndü. Tumas aynı şeyi söyleyince onu yakalayıp padişahın karşısına çıkardılar." [TEVH, Türk, 2018, s. 62/129].

terennüm tüz- "söz söylemek, söylemek" [< *terennüm* (Ar.) "anlatma, ifade etme" + *tüz-* "dizmek"] [V 1]

... uluvv-i derecetdin (ulemâü ümmetî kenbiyâi benî İsrâ'îl) terânesi bile terennüm tüzdi ve sümüvv-i firatdin fazlu'l-zâlimi ale'l-abidi kefazli alâ ednâküm fesânesi bile terennüm körgüzdi. "Ümmetinden çıkan bilginler İsrailoğullarının peygamberi gibidir dedi ve göklerin yüksekliğinde 'bilginle sofu arasındaki erdem farkı, benimle sizin en aşağınız arasındaki fark gibidir.' (diyerek) efsanevî bir söz söyledi." [V, Türk, 2015, s. 24/48]

terennüm körgüz- "söz söylemek, demek" [< *terennüm* (Ar.) "anlatma, ifade etme" + *kör-* "görmek" -*güz-*] [V 1]

... uluvv-i derecetdin ulemâü ümmetî kenbiyâi benî İsrâ'îl terânesi bile terennüm tüzdi ve sümüvv-i firatdin fazlu'l-zâlimi ale'l-abidi kefazli alâ ednâküm fesânesi bile terennüm körgüzdi. "Ümmetinden çıkan bilginler İsrailoğullarının peygamberi gibidir dedi ve göklerin yüksekliğinde 'bilginle sofu arasındaki erdem farkı, benimle sizin en aşağınız arasındaki fark gibidir.' (diyerek) efsanevî bir söz söyledi." [V, Türk, 2015, s. 24/48]

söz ayt- "söz söylemek, söylemek" [< *söz* "söz" + *ay-* "söylemek" -*t-*] [KTMA 1, TEVH 3]

...yanî kişi püştidin imes irdi. Özge kavmler bile kim Keyümers dipdürler. Ma nîsi hayy-ı nâţıkdur, yanî tirigi kim söz aytkay... "Yani bir insanın soyundan gelme değildir. Başka bazıları ise ona Keyumers der. Bunun anlamı, konuşan canlıdır, yani söz söylemeye yeteneği olan canlıdır." [KTMA, Türk, 2019, s. 1/49].

Ol söz aytsa işitmeli dip kulağların tutar irdiler. "O konuştuğunda işitmeyelim diye kulaklarını kapatırlardı." [TEVH, Türk, 2018, s. 5/79].

söz di- "söz söylemek, demek" [< *söz* "söz" + *di-* "demek"] [KTMA 1, V 1]

Hüred-mend oldur kim mahfî andak iş kılmağay kim âşikârâ anı kıla almağay ve birev gaybıda andak söz dimegey kim yüzide diye almağay. "Akıllı o kişidir ki gizli olarak yapamayacağını açıktan da yapamasın, birinin yüzüne söyleyemeyeceği sözü arkasından da söylemesin" [KTMA, Türk, 2019, s. 39/77].

her niçe bu söz dimek kirekmes/çün râst durur kirek kirekmes "bu sözü söylemek de gerekmez/bu doğru söz bu yüzden başka söz gerekmez" [V, Türk, 2015, s. 32/55]

1.3. Bildirme Fiilleri

'arz kıl- "arz etmek, bildirmek; anlatmak" [*arz* (Ar.) "bildirme, ifade etme" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [TEVH 14]

Cibrîl aleyhi's-selâm kayıtp anıñ sözün arz kıldı irse Mikâ ilğa hüküm boldı. "Cebrail Aleyhisselam dönüp onun bu sözünü arz edince aynı emir Mikail'e verildi." [TEVH, Türk, 2018, s. 1/75].

beşâret bir- "müjde vermek, müjdelemek" [*beşâret* (Ar.) "müjde, iyi haber" + *bir-* "vermek"] [TEVH 4]

...andın haber birür ve İbrâhîm aleyhi's-selâmğa Cebrâ il beşâret birdi kim miñ peygamber İshak neslidin mütevellid bolğay. "Cebrail aleyhisselam İbrahim'e bin peygamberin İshak'ın soyundan geleceğine dair müjde verdi." [TEVH, Türk, 2018, s. 17/88].

bildir-/bildür- "bildirmek" [*bil-* "bilmek" -*dir-*/*-dür-*] [*bildir-* KTMA 1; *bildür-* M 1]

Erkân-ı devletka keyfiyyetini bildirüp dârâbnıñ yüzün öpüp şādumânlıklar bile tâcını anıñ başığa koyup tahtını aña müsellemler tuttı. "Devlet erkanına durumunu bildirip Dârâb'ın yüzünü öperek mutlu bir şekilde tacını onun başına koydu, tahtı ona teslim etti." [KTMA, Türk, 2019, s. 15/59].

İlâhî eger hevâsıdın baş ayağ yalan her yan yüğürdüm. Başdın ayağım yaman irkenin halâyıkka bildürdüm. "İlahi, arzu ve istekle baş ayak yalın her yana koşturdum. Baştan ayağa kötü olduğumu insanlara bildirdim." [M, Türk, 2017, s. 4/8].

haber bir- "haber vermek" [*haber* (Ar.) "bilgi, malumat, haber" + *bir-* "vermek"] [TEVH 16]

...Şâlih nebî ve Şemûd kavmin kıssasını ayttı ve ol şâh altındın haber birdi. "Salih peygamber ile Semud kavminin kıssasını anlatıp o şah altınının da haberini verdi." [TEVH, Türk, 2018, s. 10/83].

haber-dâr kıl- "bilgi vermek, haberdar etmek" [*haber-dâr* (Ar.+Far.) "bilgili, vakıf" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [TEVH 1]

İsâ aleyhi's-selâmı Meryem hâtrı iştînânı için yiti kiçesidin soñra âsumândın yirge nazil kıldı kim Meryem kaşığa kildi. Meryemğa ahvâldin haber-dâr kılp Meryemniñ hâtrı karâr taptı. "İsa aleyhisselamı Meryem'in gönlünün tatmin olması için yedinci geceden sonra gökten yere indirdi. O, Meryem'in karşısına gelip onu durumdan haberdar etti ve Meryem'in gönlü sakinledi." [TEVH, Türk, 2018, s. 64/130].

haber kıl- "haber vermek, haber etmek" [*haber* (Ar.) "bilgi, malumat, haber" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [TEVH 4]

Çün İbrâhîm aleyhi's-selâm mütevellid boldı anası anı yaşurup Äzerğa haber kıldı kim tıfl ölüğ tüştü ve defn kıldı... "İbrahim Aleyhisselam doğunca annesi onu gizledi ve babası Azer'e çocuk ölü doğdu ve onu defnettik diye haber verdi."

haberleş- "haberleşmek" [*haber* (Ar.) "bilgi, malumat, haber" + *leş-*] [KTMA 1]

Siğilleri bile haberleşip aña zehr yibardılar kim Erdeşirge birip helâk kılğay, şâyed bu vesîle bile mülk alarğa tüşkey. "Kız kardeşleriyle haberleşip Erdeşir'e içirip öldürmesi için ona zehir gönderdiler. Böylece ülke yeniden ellerine geçecekti." [KTMA, Türk, 2019, s. 22/65].

ilâm kıl- "bildirmek" [*i lâm* (Ar.) "bildirme, anlatma" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [TEVH 2]

Yusûf aleyhi's-selâm barmay ilâm kıldı kim turunç bile iliğın kisgen zu afâdın istifsar kılğıl. "Yusuf Aleyhisselam huzura gitmeden önce Melik'e turunç yerine elini kesen kadınlardan durumu soruşturmasını bildirdi." [TEVH, Türk, 2018, s. 22/93].

işittür- "işittirmek, sesini duyur-" [*işit-* "işitmek, duymak" -*tür-*] [V 1]

kulağka bolsa gerdân halk için fikr/işittürsem şadâ-yı halka-i zikir "halk için düşünce kulağa küpe olsa/zikir halkasının sesini işittirsem" [V, Türk, 2015, s. 31/54].

müjde yitkür- "müjde vermek, müjdelemek" [*müjde* (Far.) "müjde" + *yit-* "ulaşmak" -*kür-*] [TEVH 1]

...Üzeyr aleyhi's-selâmın oğlanlarığa müjde yitkürdi kim... "Üzeyir Aleyhisselam'ın oğullarına müjde verdi..." [TEVH, Türk, 2018, s. 58].

şalâ ur- "haber vermek, haber verilmek" [*şalâ* (Ar.) "çağırma, davet" + *ur-* "vurmak"] [TEVH 1]

...ve barça maḥlûkatka şalâ urdı ve bu ešnâda tiğri teâlâ baḥr devâbıdın bir dâbbeni sudın çıkardı... bütün yaratıklara haber verildi ve bu sırada Tanrı taala deniz hayvanlarından bir hayvanı sudan çıkardı..." [TEVH, Türk, 218, s. 51/118].

1.4. Anlatma Fiilleri

beyân kıl- "anlatmak" [*beyân* (Ar.) "açıklama, anlatma, söyleme" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [KTMA, 1, TEVH 2]

Behrâmın taḥtı koyup müsâferet Hindüstânğa barğanın hem çün ğarâyib-i umûrdındır mücmelen beyân kılalı. "Garip olaylardan biri de Behram'ın tahtı bırakıp Hinditan'a yaptığı yolculuktur, bunu da etraflıca anlatayım." [KTMA, Türk, 2019, s. 32/73].

Dâvud aleyhi's-selâm ayttı kim bolur. Şerhni sordı irse köp ğarib âşâr beyân kıldı... "Davut Aleyhisselam olur dedi. Neler olduğu sorulunca pek çok gariplikler anlattı..." [TEVH, Türk, 2018, s. 46/114].

rivâyet kıl- "anlatmak, nakletmek, rivayet etmek" [*rivâyet* (Ar.) "bir haberi, söz veya olayı nakletme, anlatma" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [KTMA 1]

Anıñ bile Hoş-nevâz arasında kim Heyâtlâ mülkinin pâdişâhı irdi, ğarib iş rivâyet kılıpdurlar. "Onunla Heyatla ülkesinin padişahı olan Hoşnüvaz arasında garip işler olduğu rivayet edilir." [KTMA, Türk, 2019, s. 35/74].

tarîf it- "anlatmak, açıklamak" [< *tarîf* (Ar.) "tanıtma, tanımlama, açıklama" + *it-* "yapmak, etmek"] [V'de 1 kez]

kaysı til birle yâ nebîyullâh/sini tarîfitey min-i gümrâh "hangi dil ile ey Tanrı'nın peygamberi/yolunu şaşırması olan ben seni anlatayım" [V, Türk, 2015, s. 24/48]

tarîf kıl-/ tarîfin kıl- "anlatmak, açıklamak" [< *tarîf* (Ar.) "tanıtma, tanımlama, açıklama" + *i+n* + *kıl-* "yapmak, etmek"] [*tarîf kıl-* TEVH 4, *tarîfin kıl-* TEVH 1]

Niçe künlük muşâhabetdin sonra mîzbân mihmânun şaşâyil-i hamîdesin tarîf kılıp Süleymân aleyhi's-selâm Belkîsni öz nikâhıça tarttı... "Birkaç günlük sohbetten sonra ev sahibi konuğun güzel ahlakını anlattı ve Süleyman Aleyhisselam Belkîs'i nikâhına aldı." [TEVH, Türk, 2018, s. 53/120].

...Ve Aşâf Süleymân aleyhi's-selâm mecliside enbiya-yı sâbıkunı na tın kılurda Süleymân aleyhi's-selâmın atası zamânıça ve tufüliyyet eyyâmınun tarîfin kıldı. "Âsâf, Süleyman Aleyhisselam'ın meclisinde eski peygamberlerin naatını okurken Süleyman Aleyhisselam'ın babasının zamanına kadar ve onun çocukluk çağının olaylarını anlattı." [TEVH, Türk, 2018, s. 53/120]

zâhir kıl- "anlatmak, açıklamak" [< *zâhir* (Ar.) "açık, meydanda, belli" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [KTMA 5]

Ol işni aña zâhir kıldı irse kabûl kılıp yalguz barıp ol pîlni öltürdi. "Durumu ona anlatınca o kabul etti ve yalnız başına gidip fili öldürdü." [KTMA, Türk, 2019, s. 33/73].

1.5. Ezber Fiilleri

ezber oku- "ezberden okumak" [< *ezber* (Far.) "bir metni veya sözü akılda tutma, ezber" + *oku-* "okumak"] [TEVH 1]

Üzeyr aleyhi's-selâm Tevrîtni ezber okudu ve alar bildiler... "Üzeyir Aleyhisselam Tevrat'ı ezberden okudu ve onlar bildiler..." [TEVH, Türk, 2018, s. 58].

1.6. Şikâyet Fiilleri

şikâyet kıl- "şikâyet etmek" [< *şikâyet* "yakınma, sızlanma, şikâyet" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [TEVH 2]

Alardın yine biridin şikâyet kıldı kim toksan koyı bar ve minin bir koyum bar irdi mindin tama kılıp ol koyumnu aldı. "Onlardan biri diğerinden şöyle şikâyetçi oldu: Bu kişinin doksan dokuz koyunu var ve benim de bir koyunum vardı. Tamah edip benim bir koyunumu aldı." [TEVH, Türk, 2018, s. 48/116].

1.7. Sorma Fiilleri

istifsâr kıl- "sormak" [< *istifsâr* (Ar.) "sorma, araştırma" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [KTMA 1, TEVH 1]

Ve Kisrâ bu işlerdin mütehayyir bolup Satih kâhinni tilep andın bu iş keyfiyyetin istifsâr kıldı irse, ol ayttı kim... "Kisra bu olanlara şaşırıp kahin Satih'i çağırdı ve ona olan bitenlerin sebebini sorunca o, dedi ki..." [KTMA, Türk, 2019, s. 38/77].

*Yusûf aleyhi's-selâm barmay ilâm kıldı kim turunç bile iliğın kisgen zu afâdın **istifsâr kılgıl**.* "Yusuf Aleyhisselam huzura gitmeden önce Melik'e turunç yerine elini kesen kadınlardan durumu soruşturmasını bildirdi." [TEVH, Türk, 2018, s. 22/93].

sor- "sormak" [KTMA 8, TEVH 37]

*...altı yaşıda Şehrdî digen vezîri anıñ kaşıda irdi kim şâm vaktide nakkâre üni kildi. Şâpûr vezîrdin **sordı** kim ni nakkâredür.* "... altı yaşındaydı ve Şehrdî adlı veziri karşısındayken akşam vakti nakkare sesi duyuldu. Şapur vezirden nakkarenin niçin çaldığını sordu." [KTMA, Türk, 2019, s. 27/68].

*Nemrûd metegayyir bolup aña secde baş indürmegeniniñ sebebin **sordı**.* "Nemrut şaşkın bir biçimde neden secde etmediğini sordu." [TEVH, Türk, 2018, s. 13/85].

suâl it- "sormak, soru sormak" [< *su âl* (Ar.) "soru" + *it-* "yapmak, etmek"] [V 1]

*kişi bile nâgeh **suâl itmesün**/suâlin müvecceh hayâl itmesün* "kişi buna şaşırıp nasıl sormasın, sorusunun yerindeliğini nasıl düşünmesin?" [V, Türk, 2015, s. 27/50].

suâl kııl- "sormak, soru sormak" [< *su âl* (Ar.) "soru" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [KTMA 1, TEVH 1]

*Gâzür anı suda tapkan üçün Dârâb at koyup irdi. Çün öz himmetin ol işdin biyikrek mülâhazâ kıldı Gâzürdin öz hâliniñ keyfiyyetidin **suâl kıldı** kim...* "Çamaşırdı onu suda bulduğu için Darab adını koymuştu. Çocuk kendi durumunu çamaşır yıkayıcılığa uygun görmeyip kendini büyüten kişiden geçmiş durumunu sordu..." [KTMA, Türk, 2019, s. 13/58].

*Mūsâ aleyi's-selâm hayret-i bî-ihtiyâr kılip yene ol iş keyfiyyetidin **suâl kıldı**.* "Musa Aleyhisselam şaşkın hâlde bunun sebebini sordu." [TEVH, Türk, 2018, s. 37-38/106].

2. Ses Çıkarma Fiilleri

çarla- "çağırarak, seslenmek" [< *çar* "ses" + *la-*] [TEVH 1]

*sâliha ol zâniyeni tilep ilig karnığa koyup münâcâtdın soñra karnıdaki tıflnı **çarlağaç** tıfl lebbeyk dip cevâb birdi.* "Kadın, o zinacı kadını çağırıp elini karnına koyup dua ettikten sonra karnındaki bebeğe seslenince bebek 'Efendim' diye cevap verdi." [TEVH, Türk, 2018, s. 71/136].

feryâd kııl- "feryat etmek" [< *feryâd* (Far.) "çığlık, feryat" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [TEVH 2]

*Cehûdlar anı İsi aleyhi's-selâm sağınip tuttular katlı kılğalı ol her niçe **feryâd kıldı** min İşü 'min fâyide birmedi.* "Yahudiler, onun İsa Aleyhisselam olduğunu düşünüp öldürmek üzere tuttular ve o, ben İşi'yum diye ne kadar feryat ettiyse de yararı olmadı." [TEVH, Türk, 2018, s. 64/130].

hiţâb kııl- "seslenmek, hitap etmek" [< *hiţâb* (Ar.) "sözü birine veya birilerine yöneltme; seslenme" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [TEVH 5]

*Tiğri te âlâ melâyikege **hiţâb kıldı** kim bu zâhir cemiiyyetleri perişânlıñ esbâbidur veli sizin mazanneñiz bu bolsa kim bu cihetlerdin kim anıñ köñli cem ' üçün ibâdetka meşûfdur.* "Tanrı taala

meleklerle şöyle seslendi: 'Bu görünenler perişanlığın sebepleridir, ancak siz böyle zannetseniz de onun gönlü bu tür şeylerle ilgili değildir ve ibadetle meşguldür.' [TEVH, Türk, 2018, s. 27/96].

inde- "çağırma" [< in "ses" +de-] [TEVH 1]

*Şu ayb aleyhi's-selâm Mûsâ aleyhi's-selâmı üyige **indep** haseb ve nesebin ma lûm kılıp Şafûra athğ kızın aña atadı.* "Şuayip Aleyhisselam, Musa Aleyhisselam'ı evine çağırıp soyunu sopunu öğrendi ve Safura adlı kızını ona nişanladı." [TEVH, Türk, 2018, s. 30/100].

kıçkır- "haykırmak" [< kıç +kır-] [KTMA 1]

*Sipâhânda gâve-i âhengerniñ bir oğlı bu cihetdin katl bolup irdi, yene bir oğlığa dağı çek tüşti. Ol bî-tahammül bolup **kıçkırıp** ilge köp ta nlar kılıp zağhâknı sögti.* "İsfahan'da Gave-i Ahenger'in bir oğlu bu şekilde kura ile öldürülmüştü. Kurada öteki oğlu da çıktı. O bu duruma dayanamayıp haykırap insanlara hakaretler etti." [KTMA, Türk, 2019, s. 4/51].

nâle kıl- "inlemek" [< nâle (Far.) "inleme, inilti" + kıl- "yapmak, etmek"] [KTMA 1]

*Dipdürler kim bir kiçe Şâpûr töşegide Melike **nâle kılıp** uyuy almas irdi.* "Derler ki bir gece Melike Şapur'un yatağında inler ve uyuyamazdı." [KTMA, Türk, 2019, s. 27/69].

nevha kıl- "ağlamak, inlemek, feryat etmek" [< nevha (Ar.) "ölünün arkasından sesle ağlama, feryat etme" + kıl- "yapmak, etmek"] [TEVH 1]

*...seyr eşnâsında bir acûzeni kördi kim bir kabir başıda mü eşşir **nevha kıladur.*** "Dolaşırken bir yaşlı kadını, bir mezarın başında dertli dertli ağlarken gördü." [TEVH, Türk, 2018, s. 61/128].

tazallum kıl- "sızlanmak, yanıp yakılmak" [< tazallum (Ar.) "sızlanmak, yakınma" + kıl- "yapmak, etmek"] [TEVH 2]

*Dāvūd aleyhi's-selâm kılıjan işiniñ kabâhatidin hâtırığa kilip dūd başığa aştı ve bu hatâsı özride kırk kün secdedin baş kötermedi. Nevhâ bile öz hâliğe yığılap **tazallum kıldı.*** "Davut Aleyhisselam başına vurdu ve bu hatasından dolayı kırk gün secdeden başını kaldırmadı. Kendi durumuna sesli olarak ağlayıp yanıp yakıldı." [TEVH, Türk, 2018, s. 48/116].

3. Tartışma Fiilleri

3.1. İtiraz Fiilleri

serkeşlik kıl- "dik kafalılık etmek, dik kafalı davranmak" [< serkeş (Far.) "dik başlı, dik kafalı, inatçı, itaatsiz (kimse)" +lik + kıl- "yapmak, etmek"] [KTMA 1]

*Köprek mülk selâîni aña inkıyâd kıldılar ve Rûm kayseri kim ol zamânda Feylekûs irdi, **serkeşlik kıldı irse sipâh tartıp Rûmğa yörüp kayserni tutti ve bend kıldı.*** "Pek çok ülkenin sultanı ona boyun eğdi ve Rum kayseri olan Feylekus, dik kafalılık edince ordu çekip Rum'a yürüdü ve onu hapsedti." [KTMA, Türk, 2019, s. 14/59].

yamanla- "karşı çıkmak, karşı gelmek" [< yaman "kötü" +la-] [KTMA 1]

Güştasb begâyet reşid ve bahâdır kişi irdi, tahammül kıla almay andın yamanlap Rûmğa bardı. "Çok olgun ve yiğit bir kişi olan Güştasb bu duruma dayanamayıp ona karşı çıkararak Rum'a gitti." [KTMA, Türk, s. 10/56].

3.2. Münakaşa Fiilleri

ğavğâ kııl- "kavga etmek" [*< gāvūğā* (Far.) "kavga, dövüş" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [KTMA, 3 kez]

...ve Mezdek-i la in kubād zamānıda peydā bolup nübüvvet da vāsı āşikār kıldı ve ilni bir biriniñ mālğa ve ayālğa ve şeriklikge ruşat birdi. Bu cihetdin evbāş ve erzāl yığılp ğavğâ kıldılar. "Mezdek, halkın birbirinin malına ve eşlerine ortak olmasına izin vermedi. Böyle olunca başıbozuk ahlaksızlar ve reziller toplanıp kavga ettiler." [KTMA, Türk, 2019, s. 35/75].

münāza'at kııl- "kavga etmek, nizalaşmak" [*< münāza at* (Ar.) "ağız kavgası, çekişme, kavga" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [KTMA 1]

Dağı kün soñra ki sin bolmasañ bular için ara münāza at kılp siniñ dārü'l-mülküñge kim Rūmdur ta arruz kiçrek kılgaylar. "Başka bir şey de sen bunu yapmazsan bunlar kendi aralarında kavga eder, önünde sonunda da Rum'a yani senin ülkeneye de saldırırlar." [KTMA, Türk, 2019, s. 18/62].

nizā' kııl- "kavga etmek, çekişmek" [*< nizā'* (Ar.) "çekişme, kavga, anlaşmazlık" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [KTMA 1]

Ve mülük-ı tavāyifni Īrān-zeminde ol ta yin kıldı kim üç yüz altmış yılğaça alar için ara nizā' kılp Rūmğa hiç kıysınuz zarararı yitmedi. "İran ülkesinin meliklerini o tayin etti ve üç yüz altmış yıl boyunca onlar kendi aralarında çekiştiler ve hiçbirinin Rum'a bir zarararı ulaşmadı." [KTMA, Türk, 2019, s. 17/61].

sitiz eyle- "kavga etmek" [*< sitiz* (Far.) "kavga, dövüş" + *eyle-* "yapmak, etmek"] [KTMA 1]

anı kıldı haq mekri eylep sitiz/siyaset kılcı bile rız rız "Onu hak hilesi kavga ettirip/siyaset kılıcıyla parça parça etti." [KTMA, Türk, 2019, s. 3/51].

3.3. Müzakere Fiilleri

başşka sal- "tartışmak, kendi aralarında tartışmak" [*başş* (Ar.) "karşılıklı konuşma, söz, sohbet" + *ka* + *sal-* "salmak"] [KTMA, 1]

Evvel anüümüd-vārılığlar bile muşāhib ve mülāzım kıldı ve etbā in özidin vehmsiz kıldı tā barça zāhir boldılar andın soñra ulemānı yığıp anıñ birle başşka saldı ve ulemā anı tekfir kılp küfrni aña şābit kıldılar. "Önce onu umutlandırarak sohbetlerine alıp yakınlaştırdı, ona bağlı olanlar da korkmaz oldular ve hepsi ortaya çıktı. Daha sonra bilginleri toplayıp onunla tartışmalarını sağladı ve bilginler onun kâfir olduğunu ve küfürde sabit olduğunu ortaya koydu." [KTMA, Türk, 2019, s. 24-25/67].

meşveret kııl- "istişare etmek, danışmak" [*< meşveret* (Ar.) "danışma" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [KTMA 1]

Ve Rûm sağırdı Şehr-i İrâd digen Pervîznîñ bir uluñ kişisi bar irdikim her küllî iş kılsa anıñ bile **meşveret kılmaý** ol işni kıldılar. "Rum tarafında Perviz'in Şehr-i İrad adlı bir büyük adamı vardı. Önemli bütün işleri onunla istişare etmeden yapmazdı." [KTMA, Türk, 2019, s. 44/81].

söz öt- "tartışılmak, söz edilmek, konuşulmak" [KTMA 1]

...min özümni siniñ oğluñ gümân kılmaýdurmin minge öz nijâdımdın haber bir. Gâzür münker boldı. Köp **söz arada ötkendin** soñ gâzür bildi kim yaşura almas. Ayttı kim sini şanduk bile su içinde tapıp terbiyet kıldım ve şanduk içinde nuñud ve cevâhir hem bard irdi..." "Ben kendimi senin oğlun olarak düşünemiyorum, bana kendi soyum hakkında bilgi ver. Çamaşırıcı inkâr etti, uzun süre konu tartışılınca çamaşırıcı anladı ki durumu gizlemek mümkün olmayacak, sonunda seni suda bir sandık içinde bulup büyüttüm ve sandık içinde para ve mücevher de vardı, dedi." [KTMA, Türk, 2019, s. 13/58].

4. Övgü Fiilleri

âferinler kıl- "övmek, methetmek" [*< âferîn* (Far.) "övmek, övgü" + *ler* + *kıl-* "yapmak"] [TEVH 1]

Süleymân aleyhi's-selâm tiñri teâlâ şunıça **âferinler kılıp** öz kılğandın münfâ il bolup haq teâlâ kaşıda acziğa itirâf kıldı ve afv u mağfiret tiledi. "Süleyman Aleyhisselam Tanrı taalanın yaratma gücüne övgüler düzüp kendi yaptığından mahcup oldu ve Tanrı taala karşısında acizliğini itiraf edip af ve bağışlanma diledi." [TEVH, Türk, 2018, s. 51/118].

âferin oku- "övmek, methetmek" [*< âferîn* (Far.) "övmek, övgü" + *oku-* "okumak"] [TEVH 1]

...anıñ şanatıça **âferin okup** merkebin minip öz şehriğa tibredi. "...onun yaratma kudretine övgüler düzüp eşeğine bindi ve şehrine doğru yola çıktı." [TEVH, Türk, 2018, s. 58/124].

medhin di- "övmek" [*< medh* (Ar.) "övmek" + *di-* "demek"] [TEVH 1]

Anıñ sözleridindür kim kişi öz **medhin dise** çın dağı bolsa nâ-pesenddür ve ötkenler bile ant içmek yalğan nişânesidür. "Onun sözlerinden bazıları: Kişinin kendini övmesi doğru da olsa hoş değildir ve geçmiş olan olaylarla ilgili ant içmek yalan göstergesidir." [TEVH, Türk, 2018, s. 72/137].

tahsin kıl-/tahsinler kıl- "övmek, methetmek, övgüler dizmek" [*< tahsin* (Ar.) "övmek, takdir etmek" + *ler* + *kıl-* "yapmak, etmek"] [*tahsin kıl-* TEVH 1; *tahsinler kıl-* KTMA 1, V 1]

Bir kün gâyet hod-pesendliğıdın bir haqîmdin sordı kim miniñ efâl ve şıfâtımğa ni nime kireklikdür. Ğarazı bu kim ol **tahsinler kılğay** kim hiç nime kireklik imes. "Kendini beğenmişlikten dolayı bir gün bir bilgeye 'Benim eylemlerime ve tavırlarıma var olandan başka ne gereklidir.' diye sordu. Onun arzusu kendisini övmesini ve hiçbir şey gerekmez demesiydi." [KTMA, Türk, 2019, s. 26/68].

Suçı tüşini mundağ didi kim bir bāğda üç hoşsa üzüm kördüm ol üzümni sıktım fi'l-hâl çağır boldı anı Melikge tuttum içip maña iltifat ve **tahsin kıldı**. "Sucu düşünüy şöyle anlattı: Bir bağda üç çok güzel üzüm gördüm, o üzümü sıktım ve şarap oldu, onu Melik'e sundum, içip bana iltifat edip beni övdü." [TEVH, Türk, 2018, s. 22/92].

...ve bu bābda **tahsinler kılıp** inşāflar birürler... "... ve bu babda övgüler dizip insafılı davranırlar... [V, Türk, 2015, s. 39]

5. Açıklama-İtiraf Fiilleri

âşikâr kıl- "açıklamak, açık etmek" [*< âşikâr* (Far.) "açık, meydanda" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [KTMA, 3]

Erdeşir hayret kılp keyfiyyetni yahşî ma lûm kıldı irse vezîr emânet hoşkanı tilep ol rânî âşikâr kıldı kim bu künnîñ fikrin kılp ol hâmileni öltürmey töhmet defi için özümge bu hâlîni revâ kördüm. "Erdeşir şaşırıp durumu iyice anlayınca vezir emanet hokkayı istedi ve o sırrı açıkladı. Ben bugünün endişesini duyduğum için o hamileyi öldürmedim ve suçlamadan kurtulmak için de kendime bu durumu reva gördüm." [KTMA, Türk, 2019, s. 23/65].

aşikâre kıl- "açıklamak, açık etmek" [*< âşikâre* (Far.) "açık, meydanda" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [TEVH 1]

Taşlası bu gârîb işni aşikâre kıldılar irse Yehûd barçanı tekzîb kılp zindânğa maḥbûs kıldılar... "Sabahleyin bu garip olayı açıkladıklarında Yahudi hepsini yalanlayıp zindana atıp hapsedti." [TEVH, Türk, 2018, s. 64/130].

itirâf kıl- "itiraf etmek" [*< itirâf* (Ar.) "gerçeği açıklama, itiraf" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [TEVH 3]

Süleymân aleyhi's-selâm tiñri teâlâ şunığa âferînler kılp öz kılganındın münfâ il bolup ḥak teâlâ kaşıda acziğa itirâf kıldı ve afv u mağfîret tiledi. "Süleyman Aleyhisselam Tanrı taalanın yaratma gücüne övgüler düzüp kendi yaptığından mahcup oldu ve Tanrı taala karşısında acizliğini itiraf edip af ve bağışlanma diledi." [TEVH, Türk, 2018, s. 51/118].

izhâr kıl- "açıklamak" [*< izhâr* (Ar.) "açığa vurma, aşikâr etme" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [*izhâr kıl-* TEVH 6, *izhârın kıl-* TEVH 1]

Ammâ bî-ṭâkathlık inân-iḥtiyârın iligdin çıkarur irdi. Tâ ol ki Yûsuf aleyhi's-selâmğa aşkın izhâr kılp taleb-i vişâl kıldı. Yûsuf aleyhi's-selâm ol maṭlûbin imtinâ kılp Züleyhâğa tiñridin taḥvîf kıldı. "Ancak çaresizce duygularına engel olamayıp kendini kaybetti ve Yusuf Aleyhisselam'a aşkını açıkladı ve birlikte olmayı istedi. Yusuf Aleyhisselam onun isteğini kabul etmedi ve Züleyha'ya Tanrı'dan korkmasını söyledi." [TEVH, Türk, 2018, s. 21/92]

Yûsuf maña izhâr-ı ta alluk kılp vişâl ârzüsü izhârın kıldı. "Yusuf bana sarkıntılık edip birlikte olmayı teklik etti, dedi." [TEVH, Türk, 2018, s. 21/92]

muvażzaḥ kıl- "açıklamak, açıklığa kavuşturmak" [*< muvażzaḥ* (Ar.) "açık, açıklanmış, izah edilmiş" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [V 1]

...ve öz tevķîatı bile muvażzaḥ kılp bu bukāğa muḥalled ve mü ebbed vakf bolğanın muḥarrar ve mu ayyen kıldılar. "...ve kendi emirleriyle durumu açıklığa kavuşturup bu yerlerin daimî ve ebedî vakıf olduğunu kararlaştırıp belirgin hâle getirdiler." [V, Türk, 2015, s. 45/67]

mücmel kıl- "az sözle anlatmak, açıklamak, açık etmek" [*< mücmel* (Ar.) "kısaltılmış, özetlenmiş" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [KTMA 1]

*kişi nükteni **kılsa mücmel** ayân/yakın kim anıñ şerhi tapmas beyân* "kişi sözlerini öz olarak açık etse/muhtemel ki o sözler şerhe gerek duymaz" [KTMA, Türk, 2019, s. 48/84].

şerh kııl- "açıklamak" [*< şerh (Ar.) "açıklama, şerh" + kııl- "yapmak, etmek"*] [TEVH 2]

*Bu kışsa bu yirde tursun biz Lût 'aleyhi's-selâmnıñ kışsasın **şerh kıılıp** inşallah yine kışsa başığa kileli.* "Bu hikâye burada kalsın, biz Lut aleyhisselamın hikâyesini açıklayalım inşallah ve kıssanın başına yeniden dönelim." [TEVH, Türk, 2018, s. 15/87].

6. Öğüt Fiilleri

naşihât ağâz kııl- "nasihat etmek, nasihat etmeye başlamak" [*naşihat (Ar.) "öğüt, nasihat" + ağâz (Far.) "başlama" + kııl- "yapmak, etmek"*] [TEVH 1]

*Şabâh bolğaç yine Cercis aleyhi's-selâm ol melik dergâhığa bardı körüp hayrân kaldılar. Yene **naşihât ağâz kııldı.*** "Sabah olunca Cercis Aleyhisselam yine o Melik'in sarayına gitti, onu görüp şaşırıldılar. O yine öğütler verdi." [TEVH, Türk, 2018, s. 66-67/133]

naşihat başla- "nasihat etmek, öğütte bulunmak" [*< naşihat (Ar.) "öğüt, nasihat" + baş "baş" +la-*] [TEVH 1]

*...hağ te âlâ emri bile ol zâlimni **naşihat başlap** tiñri te âlâ ubudiyetiğa delâlet kııldı.* "Hak taalanın buyruğuyla o zalime öğütlerde bulunup Tanrı taala kulluğuna çağırdı." [TEVH, Türk, 2018, s. 66/132].

naşihat bünyâd kııl- "nasihat etmek, öğüt vermek" [*< naşihat (Ar.) "öğüt, nasihat" bünyâd (Far.) "esas, temel" + kııl- "yapmak, etmek"*] [TEVH 1]

*Hağ te' âlâ yine Cercis ' aleyhi's-selâmnı tirgüzüp yine ol bi-bâknıñ dergâhığa hâzır bolup **naşihât bünyâ kııldı.*** "Hak taala yine Cercis Aleyhisselam'ı diriltip o Allah'tan korkmazın sarayında hazır etti ve o da yine ona öğütler verdi." [TEVH, Türk, 2018, s. 67/133]

naşihat kııl-/naşihatlar kııl- "öğüt vermek, nasihat etmek" [*naşihat (Ar.) "öğüt, nasihat" +lar + kııl- "yapmak, etmek"*] [*naşihat kııl- TEVH 1; naşihatlar kııl- KTMA 1, TEVH 1*]

*İsma' il ' aleyhi's-selâm Hazramevt ehliğa hidâyet için me' mür boldı ve ol halâyıkka ilig yıl **naşihat kıılıp** tiñri te' âlâ yolın körgüzdi...* "İsmail Aleyhisselam Hazramevt halkının hidayeti için görevlendirildi ve o insanlara elli yıl öğüt verdi. Tanrı taala yolunu gösterdi." [TEVH, Türk, 2018, s. 17/88-89].

*İsâ aleyhi's-selâm alarga pendler ve **naşihatlar kııldı** ve her kıaysını bir işge tayîn kııldı.* "İsa Aleyhisselam onlara nasihatlerde bulundu ve her birini bir işle görevlendirdi." [TEVH, Türk, 2018, s. 64].

*Mübedler kilip **naşihatlar kııldılar** kim pâdişâh ulu ve il bile pâdişâhtur.* "Ateşperest önderleri gelip 'padişah ulusu ve devleti ile padişaktır' diye öğüt verdiler." [KTMA, Türk, 2019, s. 25/67].

pendler kııl- "öğüt vermek" [*< pend (Far.) "öğüt, nasihat" +ler + kııl- "yapmak, etmek"*] [TEVH 1]

*İsâ aleyhi's-selâm alarga **pendler** ve naşihatlar **kıldı** ve her kıysını bir işge tayîn kıldı. "İsa Aleyhisselam onlara nasihatlerde bulundu ve her birini bir işle görevlendirdi." [TEVH, Türk, 2018, s. 64].*

söz tutur- "öğüt vermek" [*< söz "söz" + tut- "tutmak" -ur-*] [KTMA 1]

*Keyhüsrevni çün Giv Tūrāndın kıltürdi, İrānda saltanat tahtığa olturdi ve Ferāmūz bile Tūsnu Efrāsiyāb defığa yıbardı ve ol ikev aña yakın uruq irdiler, **söz tuturdi** kim Siyāvūş neslidin Ferūd tūrāndadur, aña āsib ve zahmet yitkürmeñiz. "Keyhüsrev, Giv onu Turan ülkesinden getirince İran'da saltanat tahtına oturdu ve Feramuz ile Tus'u Efrasiyap'ın üzerine gönderdi. O ikisi soy olarak ona yakındı, onlara Siyavuş soyundan Ferud Turan'da olduğunu ve ona zarar vermemelerini öğütledi." [KTMA, Türk, 2019, s. 9/55].*

7. İstek Fiilleri

ārzū kıl- "istemek, canı istemek" [*< ārzū (Far.) "heves, istek" + kıl- "yapmak, etmek"*] [TEVH 1]

*Hārūn aleyhi's-selām Mūsā aleyhi's-selāmğa ayttı kim hātırım **ārzū kıladur** kim bu taht üstide ārām tapsam. "Harun Aleyhisselam, Musa Aleyhisselam'a canım bu taht üzerinde dinlenmeyi istemektedir, dedi." [TEVH, Türk, 2018, s. 38/107].*

heves kıl- "heveslenmek, istemek, arzu etmek" [*< heves (Ar.) "istek, arzu, niyet" + kıl- "yapmak, etmek"*] [KTMA 1]

*Alardın biri budur kim Hindūstān mülkiniñ acūbesin işitip teferrücin **heves kıldı** ve mülkni Nersīga tapşurup yaşurun ildin çıkıp Hindūstānğa bardı. "Bunlardan biri, Hindistan'ın garipliklerini duyup onu görmeyi istemesiydi, ülkeyi Nersi'ye bırakıp gizlice ayrıldı ve Hindistan'a vardı." [KTMA, Türk, 2019, s. 32/73].*

iltimās kıl- "ricada bulunmak, istemek" [*< iltimās (Ar.) "isteme, rica" + kıl- "yapmak, etmek"*] [KTMA 1]

*Bu kün deyr tigresige olturuñ, tañla mini alıp yanıñ. Çün bu nev **iltimās kıldı**, ol sipāh kabül kılp deyr tigraside tüştiler. "Bugün hanın çevresinde konaklayın, sabahleyin beni alıp götürün, dedi. O böyle ricada bulununca askerler bunu kabul edip han çevresinde konakladılar." [KTMA, Türk, 2019, s. 41/79].*

iste- "istemek" [*< iz "nişan, belirti" + de-*] [KTMA 1, V 4]

*...nefsānī hevāhis ğalebesidin delil tilemekge zell ve bürhān **istemekge** alil bolsa... "nefsani arzularından (dolayı) delil dileme ve tanık isteme hastalığına yakalansa..." [V, Türk, 2015, s. 26/50]*

*adālet üçün **istese** mülk ü cāh/sitem def iylerse çikse sipāh "Adalet için istese mülk ve makam/kötülüğü kovmaya çekse ordu" [KTMA, Türk, 2019, s. 47/84].*

istidā kıl- "istemek, talep etmek" [*< istidā (Ar.) "isteme, talep etme" + kıl- "yapmak, etmek"*] [KTMA 5, TEVH 7]

*Gâyet yakışlıkdın Rûm pâdişâhını özige muî' kılıp irdi, andağ ki kayşer vefâtı çağıda, çün oğlı küçük irdi, Şâpûrğa kişi yibarıp **istidâ kıldı** kim..."* Çok fazla iyilikleri olduğu için Rum padişahını kendine bağlı duruma getirdi, öyle ki kayser ölümcül hastalandığında oğlu küçüktü, Şapur'a adam gönderdi ve (ondan) talep etti ki..." [KTMA, Türk, 2019, s. 29/70].

*Mûsâ aleyhi's-selâm ayttı kim andağ kı. Hârûn aleyhi's-selâm **istidâ kıldı** kim Mûsâ aleyhi's-selâm dağı anıñ bile yatqay.* "Musa Aleyhisselam istediğin gibi yap dedi. Harun Aleyhisselam, Musa Aleyhisselam'ın da kendisiyle yatmasını istedi." [TEVH, TÜRK, 2018, S. 38/107]

kol- "istemek, kız isteyip almak" [KTMA 5, TEVH 7]

*Çün Rûmnı kayâşırâdın özge kişi zabt kılmak düşvâr irdi hem anı ok terbiyet kılp miñ beyzâ altun kim her biri veznğa kırk miskâl bolğay, harâc ta yin kılp kaysermiñ kızın **kolup** Rûmdın yandı.* "Rum ülkesini kayserlerden başkasının zapt etmesi zordu, onu hizaya getirip her birini ağırlığı kırk miskal olan bin altın yumurta haraç tayin edip kayserin kızını alarak Rum'dan döndü." [KTMA, Türk, 2019, s. 14/59].

*Ol zaîfa didi bu şart bile kabûl kıılır min kim mindin oğluñ bolsa velîahdıñ bolğay. Dâvûd aleyhi's-selâm kabûl kıılıp anı **kııldı**.* "O kadın, benden oğlun olursa senin veliahtın olması şartıyla isteğini kabul ederim, dedi. Davut Aleyhisselam kabul etti ve onu istedi." [TEVH, Türk, 2018, s. 48/115].

taleb-i afv kııl- "af istemek, af talep etmek" [< *taleb* (Ar.) "isteme, talep" + *afv* (Ar.) "bağışlama, af" + *kııl-* "yamak, etmek"] [TEVH 1]

*Dâvûd aleyhi's-selâm Cebrâîl aleyi's-selâm ta lîmi birle Üryâ kabri başığa barıp Üryâdın **taleb-i afv kııldı**.* "Davud Aleyhisselam Cebrail Aleyhisselam'ın öğrettiği gibi Urya'nın mezarının başına gidip ondan af diledi." [TEVH, Türk, 2018, s. 48/116].

taleb-i vişâl kııl- "istemek, talep etmek" [< *taleb* (Ar.) "isteme, talep" + *vişâl* (Ar.) "kavuşma" + *kııl-* "yapmak, etmek"] [TEVH 1]

*Ammâ bî-tâkathık inân-ihtiyârın iligdin çıkarur irdi. Tâ ol ki Yûsuf aleyhi's-selâmğa aşkın izhâr kıılıp **taleb-i vişâl kııldı**. Yûsuf aleyhi's-selâm ol matlûbın imtinâ' kıılıp Züleyhâğa tinridin tahvîf kııldı.* "Ancak çaresizce duygularına engel olamayıp kendini kaybetti ve Yusuf Aleyhisselam'a aşkını açıkladı ve birlikte olmayı istedi. Yusuf Aleyhisselam onun isteğini kabul etmedi ve Züleyha'ya Tanrı'dan korkmasını söyledi." [TEVH, Türk, 2018, s. 21/92].

tile- "istemek, dilemek" [< *til* "dil" + *e-*] [KTMA 30, TEVH 55, V 7]

*Erdevân işitip anı Bâbekdin **tilep** öz oğlanları bile terbiyet kıılır irdi.* "Erdevan bunu işitmiş ve onu Babek'ten istemiş, öz çocuklarıyla yetişmesini sağlamıştı." [KTMA, Türk, 2019, s. 21/64]

*Lûţ aleyhi's-selâm işigin bağlap mühlet **tiledi**.* "Lut Aleyhisselam kapısını kilitleyip süre istedi." [TEVH, Türk, 2018, s. 16/87].

*...bu serkâr amelesidin cem ve harc nüshası **tilemegeyler**...* "...bu makamlarda olanlardan bir şeyleri biriktirme ve harcama istemesinler..." [V, Türk, 2015, s. 45/67].

tilet- "istetmek" [*< til "dil" +e-t-*] [KTMA 2]

Çün İskender harâc ybarmadı. Dârâ kişi ybarıp miñ altun beyzânı tiletti. "İskender haraç göndermedi. Dara bir adam gönderip bin altın yumurtayı istetti." [KTMA, Türk, 2019, s. 14/59].

8. Kandırma Filleri

çağ- "dedikodusunu yapmak, adını çıkarmak" [KTMA 1]

Sūdâbe ögey anası aña âşık bolup irdi, andın kim kām hâşıl kıla almay, öz korkunçdın Keykāvus kaşıda am özi bile bednâm kılıp çağtı ve ol öz berâ ati üçün otka kirdi. "Üvey annesi Sudabe ona âşık olmuştu, ondan istediğini elde edemeyince korkusundan Keykavus nezdinde onun kendisiyle birlikte olmak istediğine dair adını çıkardı ve kendini temize çıkarmak için ateşe girdi." [KTMA, Türk, 2019, s. 8/54].

firîb bir- "aldatmak, kandırmak" [*< firîb (Far.) "aldatma, hile" + bir- "vermek"*] [TEVH 1]

Âkâbet hatunun kavm şâhı öz nikâhı va desî bile firîb birip ol bî-vefâ va de kıldı kim am giriftar kılığay. "Sonunda o kavmin padişahı kadını nikah vaadiyle aldattı ve o vefasız da onu öldüreceğine dair söz verdi." [TEVH, Türk, 2018, s. 70/136].

firîfte kıl- "aldatmak, kandırmak" [*< firîfte (Far.) "aldatılmış, kandırılmış, iğfal edilmiş" + kıl-* "yapmak, etmek"] [KTMA 1]

Çün hakîm irdi ve riyâzat cihetidin ilni şayd kılıp irdi, Güştâsbm hem firîfte kıldı. "Bilge bir kişiydi, nefsini köreltmış olduğundan insanları avlayabiliyordu. Güştasb'ı da aldatmıştı" [KTMA, Türk, 2019, s. 11/56-57].

hîle kıl- "aldatmak, hile yapmak" [*< hîle (Ar.) "aldatma, kandırma, düzen, hile" + kıl-* "yapmak, etmek"] [KTMA 1]

Zâl tedbiri bile yâ dipdürler ki simurg mededi bile barı her taqdîr bile hîle kılıp İsfendiyârnu helâk kıldı. "Zal'ın hilesiyle ya da Simurg'un yardımıyla İsfendiyar'ı helak ettiğini söylerler" [KTMA, Türk, 2019, s. 12/57].

izlâl kıl- "doğru yoldan çıkarmak, saptırmak" [*< izlâl (Ar.) "doğru yoldan çıkarma, saptırma" + kıl-* "yapmak, etmek"] [TEVH 1]

Yünus cühüd u azîm riyâzâtlar bile ilni mu tekd kılıp İsâ aleyhi's-selâm kaşudın kiledür min ve ba zı İsânın tiñri oğhdur dipdürler ba zı tiñri İsânın oğhdur dipdürler ve ba zı şerîkdür dip izlâl kıldı... "Yunus büyük çabalar göstererek halkı kendine inandırdı ve İsa Aleyhisselam'ın yanından geldiğini söyledi. Bazılarına İsa, Tanrı'nın oğludur; bazılarına Tanrı, İsa'nın oğludur; bazılarına da ikisi ortaktır diyerek sapkınlığı yaydı..." [TEVH, Türk, 2018, s. 65-66/132].

iğvâlar kıl- "hile yapmak, yoldan çıkarmak" [*< iğvâ (Ar.) "baştan çıkarma, yolunu şaşırtma" + lar + kıl-* "yapmak, etmek"] [TEVH 1]

*Ve şeytân-ı laîn Rahimeğa her nev' **igvâlar kıtur irdi** kim muhâfazatı Eyyüb aleyhi's-selâmğa yitmegey.* "Lanetlenmiş şeytan, onun koruması Eyyüp Aleyhisselam'a ulaşmasını diye Rahime'yi yoldan çıkarmak için her türlü hileye başvurdu." [TEVH, Türk, 2018, s. 26/196].

keyd kıl- "kandırmak, aldatmak, hile yapmak" [< *keyd* (Ar.) "hile, oyun" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [KTMA 1]

*Çün Perviz kaçtı, Behrâmğa barmadı. Hürmüz bildi kim Behrâm **keyd kılp** oğlı günehsiz irkendür, sipâh yasap Behrâm utrusığa yıbardı.* "Perviz kaçtı, ancak Behram'a gitmedi. Behram'ın hile yaptığını ve oğlunun suçsuz olduğunu anladı." [KTMA, Türk, 2019, s. 40/78].

mekrler kıl- "hile yapmak, hileler yapmak" [< *mekr* (Ar.) "hile, aldatma" + *ler* + *kıl-* "yapmak, etmek"] [TEVH 1]

*Ve ehl-i şirk dâyim anıy ezâsığa belki defîğa **mekrler kıtur irdiler**...* "Müşrikler sürekli ona cefa etmek ve onu öldürmek için hileler yaparlardı." [TEVH, Türk, 2018, s. 71/136].

siâyet kıl- "dedikodu yapmak" [< *siâyet* (Ar.) "laf taşıma, adam çekiştirme, dedikodu, gıybet" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [KTMA 1]

*Ammâ Gersiveznîñ haseddin **siâyet kılganı** bile tahkîk kılmay anı bî-günâh öltürdi. Anıy bâresığa aceb hayf yüzidin zulm irdi.* "Gersivez'in hasetten dolayı dedikodu yaptığını araştırmadan (buna) inanıp onu suçsuz yere öldürdü. Ona yapılanlar büyük bir haksızlık ve zulümdü." [KTMA, Türk, 2019, s. 8/55].

töhmet kıl- "suçlamak, iftira atmak" [< *töhmet* (Ar.) "suçlama" + *kıl-* "yapmak, etmek"] [TEVH 1]

*Ol zâniye Carîhka öz zinası bile **töhmet kıldı** ve ol eşrâr Carîhniñ boynığa ip takıp melikleri kaşığa iltip melik Carîhka katl hüküm kıldı.* "O kadın, Carih'i kendisine tecavüz etmekle suçladı ve o şirret kişiler Carih'in boynuna ip takıp meliklerinin karşısına götürdü." [TEVH, Türk, 2018, s. 71/136]

yalğan tüş yasa- "yalandan düş uydurmak" [< *yalğan* "yalan" + *tüş* "düş, rüya" + *yasa-* (Moğ.) "yapmak"] [TEVH 1]

*Yüsuf aleyhi's-selâm il tüşige tabîr kıturını körüp ittîfâk bile her biri **yalğan tüş yasap** Yüsuf aleyhi's-selâmğa arz kıldılar.* "Bunlar Yusuf Aleyhisselam'ın insanların düşünü yorumladığını görüp anlaşarak her biri bir düş uydurup Yusuf Aleyhisselam'a anlattılar." [TEVH, Türk, 2018, s. 22/92]

yasa- "uydurmak" [< *yasa-* (Moğ.) "yapmak"] [TEVH 1]

*Üç künden sonra suçını Melik Rayyân çıkarıp terbiyet kıtur bekavulnıñ boğzıdın asar. Alar ayıttılar kim biz bu tüşni körmeydür irdük belki **yasap irdük**.* "Üç gün sonra Melik Rayyan suçunu çıkarıp himayesine alacak muhafızı ise idam edecek. Onlar, biz böyle bir düş görmedik, onları uydurduk, dedi." [TEVH, Türk, 2018, s. 22/22]

yazğur- "suçlamak" [< *yaz-* "günah işlemek, -ğur-"] [TEVH 1]

Melik Rayyân suçısı birle bekavulı aña zehr birür tevehhümidin yazğurup zindânğa yiberdiler. “Melik Reyyan’ın sucusuyla muhafızı onu zehirleyecekleri suçlamasıyla zindana atıldı.” [TEVH, Türk, 2018, s. 2/92]

9. Şarkı Söyleme Fiilleri

nevâlar tüz- “şarkı söylemek” [< *nevâ* (Far.) “nağme, ahenk” + *lar* + *tüz-* “dizmek”] [V 1]

Çün hıred bülbülü nevâlar tüzdi ve tevfiğ tütîsi bu nağmeler körgüzdi. “Akıl bülbülü böyle şarkılar söyledi ve uygunluk tütîsi bu nağmeleri gösterdi.” [V, Türk, 2015, s. 34/56]

10. Emir Fiilleri

buyruk bol- “buyrulmak, emredilmek” [< *buyur-* “emretmek” -*u-k* + *bol-* “olmak”] [TEVH 1]

...İsrâfîlğa hükm boldı ol hem ol ikiniñ özri bile kaytkandın soñra Azrâ ilğa buyruk boldı kim... “İsrafil’e emredildi, o da diğer ikisinin mazeretiyle döndükten sonra yerden toprak getirmesi Azrail’e buyruldu...” [TEVH, Türk, 2018, s. 1/75].

buyur- “emretmek, buyurmak” [KTMA 21, TEVH 44]

...ve anıñ zamânında azîm kaht vâkı boldı. Ganilerğa buyurdı kim çâşt ta âmı bile ötkergeyler ve şâm ta âmun meşâkînge birgeyler. “...Onun zamanında büyük bir kıtlık oldu. Zenginlere kuşluk yemeği ile yetinmelerini ve akşam yiyeceklerini fakirlere dağıtmalarını buyurdu.” [KTMA, Türk, 2019, s. 2/50].

Âdem aleyhi’s-selâm ikige kurban buyurdı kim her kaysınıñ kurbanı kabül tüşse aña birgeyler. “Adem Aleyhisselam ikisine kurban adamalarını buyurdu, hangisinin kurbanı kabul edilirse ona verecekti.” [TEVH, Türk, 2018, s. 2/76].

emr kııl- “emretmek, buyurmak” [< *emr* (Ar.) “buyruk, emir” + *kıl-* “yapmak, etmek”] [KTAM 22, TEVH 12]

Körüngeñ kara hod deşt beyâhimi irmiş. Bârî te âlâ bir sürüg koydın bir sütlüg öçkü ayırıp emr kııldı kim her kün kilip ol tıflğa süt birür irdi. “Görülen karaltı bozkırda otlayan hayvan sürüsüyümüş. Allahutaala bir sürü koyundan bir sütlü keçiyi seçip ona her gün gelip bu bebeğe vermesini buyurdu.” [KTMA, Türk, 2019, S. 16/60].

Hağ te âlâ yirge emr kııldı kim ol küllerni yığıp Cercîs aleyhi’s-selâm kül içidin çıktı... “Tanrı taala yere o külleri bir araya toplamasını emretti ve Cercis Aleyhisselam o kül içinden çıktı...” [TEVH, Türk, 2018, s. 69/133].

fermân buyur- “emretmek” [< *fermân* (Far.) “emir, buyruk” + *buyur-* “emretmek”] [TEVH 1]

Müsâ aleyhi’s-selâm her sabt kavmini bir küçege fermân buyurdı. “Musa Aleyhisselam Sabt kavminin bir sokağa çıkmasını emretti.” [TEVH, Türk, 2018, s. 32].

hükm bol- “emredilmek, buyruk verilmek” [< *hükm* (Ar.) “emir, buyruk” + *bol-* “olmak”] [TEVH 2]

*Cibrîl aleyhi's-selâm kayıtp anıñ sözün arz kıldı irse Mîkâilğa **hüküm boldı**.* “Cebrail Aleyhisselam dönüp onun bu sözünü arz edince aynı emir Mikail'e verildi.” [TEVH, Türk, 2018, s. 1/75].

hüküm eyle- “emir vermek, buyurmak” [< *hüküm* (Ar.) “emir, buyruk” + *eyle-* “yapmak, etmek, eylemek”] [TEVH 1]

taķririm eger yahşı idi yoksa tebâh/elfâzım eger yaman idi ger dil-ĥâh

*arz itmegini çü **hüküm eylep idi** şâh/şâh aılamasa bu ĥıdmetim nitge min âh*

“yazdıklarım iyi de kötü de olsa/sözlerim ağır da yumuşak da olsa

söylememi buyurmuştı şah/bu hizmetimi şah anlamasa ne yaparım!” [TEVH, Türk, 2018, s. 35/57]

hüküm kııl- “buyurmak, emretmek” [< *hüküm* (Ar.) “emir, buyruk” + *kıl-* “yapmak, etmek”] [TEVH 13]

*Ve ba ĥı bularđın hem dipdürler Nemrüd zamânınıñ kâhin ve müneccimleri aña arz kıldılar kim bu yıl bir nutfe raĥimğa barur kim ol kişı mütevellid bolsa siniñ zevâliñe bâ işdür. Ol **hüküm kııldı** kim ĥiç kişı ol yıl ĥatunı bile mübâşeret kılmasun...* “Nemrut zamanının kâhin ve falcıları Nemrut'a bu yıl bir rahime bir nutfe düşeceğini o kişi doğarsa kendisinin sebebi olacağını söylemiş. Bunun önüne geçmek için Nemrut o yıl hiç kimsenin hanımına yaklaşmamasını buyurmuş...” [TEVH, Türk, 2018, s. 12/84].

11. Ant Fiilleri

ahd kııl- “ahdetmek, yemin etmek” [< *ahd* (Ar.) “yemin, ant” + *kıl-* “yapmak, etmek”] [TEVH 1]

*Raĥime küt kitürgeç Eyyüb aleyhi's-selâm anıñ saçıñ körmedi meşhürdür kim **ahd kııldı** kim Raĥimeni yüz yığaç urğay.* “Rahime yiyecek getirince Eyyüp Aleyhisselam onun saçlarını görmediği için Rahime'ye yüz sopa vuracağına ahdettiği meşhurdur.” [TEVH, Türk, 2018, s. 27/97].

ant bir- “yemin etmek, ant vermek” [< *ant* “yemin” + *bir-* “vermek”] [TEVH 2]

*Yir ĥâl tili bile aña **ant birdi** kim bu tofrağnı mindin alma kim bolmağay kim bu maĥlûkdın nâ-şâyest emr vücüdka kilgey kim ol sebebdin min ĥaķ teâlânıñ mücib-i saĥt ve ĥiĥâbı bolğay min.* “Yer hâl diliyle; olmaya ki bu mahluktan istenmeyen hareketler ortaya çıkar ve bu yüzden Tanrı'nın sert hitabına maruz kalırım endişesini dile getirerek toprağı benden alma diye ant verdi.” [TEVH, Türk, 2018, s. 1/75].

ant iç- “yemin etmek” [< *ant* “yemin” + *iç-* “içmek”] [KTMA 1, TEVH 1]

*Çün ol sipâh arasında yıklıdı İskender kilip anıñ başın tizi üstige koyup **ant içti** kim bu iş minin kaşımın imes irdi.* “Çünkü o askerinin içinde yere düşünce İskender geldi ve onun başını kendi dizi üzerine koyup bu iş benden kaynaklanmıyor diye ant içti.” [KTMA, Türk, 2019, s. 15/59-60].

*Anıñ sözleridindür kim kişı öz medĥin dise çın dağı bolsa nâ-pesenddür ve ötkenler bile **ant içmek** yalğan nişânesidür.* “Onun sözlerinden bazıları: Kişinin kendini övmesi doğru da olsa hoş değildir ve geçmiş olan olaylarla ilgili ant içmek yalan göstergesidir.” [TEVH, Türk, 2018, s. 72/137].

12. Kutlama Fiilleri

ceşn/çenş kııl- “şölen yapmak, tören yapmak” [< *ceşn/çenş* (Far.) “tören, şölen” + *kıl-* “yapmak, etmek”] [*ceşn kııl-* KTMA 1, TEVH 1; *çenş kııl-* KTMA 1]

Çün bu imâret tükendi âlem selâtin ve eşraf ve ekâbirin yığıp anda azîm ceşn kıldı. "Bu yapı tamam olunca dünyadaki sultanları, önde gelenlerle büyükleri toplayıp büyük bir şölen yaptı." [KTMA, Türk, 2019, S. 3/50].

Müsâ aleyhi's-selâm azîm ceşn kılp Şuayb aleyhi's-selâmın ziyâfet kıldı... "Musa Aleyhisselam büyük bir şölen yapıp Şuayip Aleyhisselam için ziyafet verdi..." [TEVH, Türk, 2018, s. 34].

13. Kabul Fiilleri

ibâ kıp- "kabul etmemek, çekinmek, kaçınmak, razı olmamak" [< *ibâ* (Ar.) "çekinme, kaçınma, razı olmama" + *kıp-* "yapmak, etmek"] [TEVH 2 kez]

*Bir kün ki pâdşâh mest irdi ol kızını anası ârâste kılp anıñ kaşığa yiberdi. Sekr ğalebâti ve şehvet tuğyâmıdın aña meyl kıldı. Kız **ibâ kıldı** kim eger hâcetimni revâ kılar sin bu iş bolur.* "Padişahın sarhoş olduğu bir gün annesi kızı süsleyip onun karşısına gönderdi. Padişah, içkinin etkisiyle ve şehvetin galip gelmesi sonucu kızı meyletti. Kız çekindi ve 'Bir şartım var, yerine getirirsen bu iş olur.' (dedi)." [TEVH, Türk, 2018, s. 60/127].

icâbet kıp- "uymak, kabul etmek" [< *icâbet* (Ar.) "kabul etme, uyma" + *kıp-* "yapmak, etmek"] [KTMA 1]

*...Güştasb yâ Rüstem anıñ hükmin **icâbet kılmagan** cihetdin yâ mülk ve saltanatdın kiçe almasdın İşfendiyârnu Rüstem urışığa yıbardı...* "Güştasb ya Rüstem'in emirlerini kabul etmediği veya saltanattan vazgeçmediği için İsfendiyar'ı Rüstem ile savaşmak için gönderdi." [KTMA, Türk, 2019, s. 11/57].

ķabûl it- "kabul etmek" [< *ķabûl* (Ar.) "razı olma, kabul" + *it-* "yapmak, etmek"] [V 2]

*...müzd tilep minnet kılmadım belki müzd birürge minnet dağı tuttılar **ķabûl itmedim**.* "ücret isteyip kimseye minnet etmedim, bazen ücret vermek için ısrar ettiler, ancak kabul etmedim." [V, Türk, 2015, s. 35/58]

ķabûl kıp- "kabul etmek" [< *ķabûl* (Ar.) "razı olma, kabul" + *kıp-* "yapmak, etmek"] [KTMA 10, M 1]

*Ol işni aña zâhir kıldı irse **ķabûl kılp** yalguz barıp ol pîlni öltürdi.* "Durumu ona anlatınca o kabul etti ve yalnız başına gidip fili öldürdü." [KTMA, Türk, 2019, s. 33/73].

*İlâhî yıllar ibâdet kılgannı red kılsañ hîç kim dahl kıla almas ve ķarnlar isyân kılgannı **ķabûl kılsañ** hikmetin hîç kişi bile almas.* "İlahi, yıllarca ibadet edeni reddetsen hiç kimse müdahale edemez ve tekrar tekrar isyan edeni kabul etsen hikmetini hiç kimse bilemez." [M, Türk, 2019, s. 3/6].

muterif bol- "kabul etmek, itiraf etmek" [< *mu terif* (Ar.) "açıkça söyleyen, itiraf eden" + *bol-* "olmak"] [TEVH 4]

*Müsâ aleyhi's-selâm Hızır aleyhi's-selâmın ilmiğa **muterif bolup** hayr-bâd kılp birbiridin ayrıhştılar.* "Musa Aleyhisselam Hızır Aleyhisselam'ın bilgisinin yüksekliğini kabul edip birbirlerine hayırlar dileyip ayrıldılar." [TEVH, Türk, 2018, s. 38/107].

müstecâb kıl- “kabul etmek” [*< müstecâb (Ar.) “kabul edilen” + kıl- “yapmak, etmek”*] [TEVH 2]

Hağ teâlâ duâsın müstecâb kıldı ve Firavn benî İsrâ'îniñ sürürin körüp säyir kabîlerğa buyurdu kim... “Tanrı taala onun duasını kabul etti ve Firavun benî İsrail'in sevincini görüp Kiptilere emretti...” [TEVH, Türk, 2018, s. 31/101].

red kıl- “reddetmek, kabul etmemek” [*< red (Ar.) “kabul etmeme, geri çevirme” + kıl- “yapmak, etmek”*] [M 3]

İlâhî derd ü hâlimni her kimge ayıtsam red kılsa singe teveccüh itkey mine ger sin red kılsañ nitkey min ve kimge kitkey min. “İlahi, derdimi ve durumumu her kime söylesem reddettiğinde sana yönelirim, eğer sen reddedersen ne yaparım ve kime giderim!” [M, Türk, 2019, s. 3/6].

rızâ bir- “kabul etmek, razı olmak” [*rızâ (Ar.) “razı olma, kabul etme” + kıl- “yapmak, etmek”*] [KTMA 1, TEVH 1]

Pâdişâh mülâzemet istidâsı kıldı. Ol rızâ birip pâdişâh ansız bir ayağ içmes irdi. “Padişah onun yanında bulunmasını arzu etti. O da kabul etti ve padişah onsuz bir kadeh bile içmez oldu.” [KTMA, Türk, 2019, s. 33/73].

Ol zânî bu zânîye hâtırı üçün ma şûm katlığa rızâ birdi. “O zinacı erkek, bu zinacı kadının hatırı için masum bir insanın ölümüne razı oldu.” [TEVH, Türk, 2018, s. 60/127].

una- “kabul etmek” [*< un+a-*] [TEVH 1]

Ķâbil öz siñiliniñ ħüsni cihetidin aña mâyil irdi, unamadı kim Hâbilğa birgeyler. “Kâbil'in güzelliğinden dolayı öz kardeşine meyli vardı, bu yüzden onun Hâbil'e verilmesini kabul etmedi.” [TEH, Türk, 2018, s. 2/76].

14. Hakaret Fiilleri

katık sözle- “ağır sözler söylemek” [*< kat- “sertleşmek, katılaşmak” -iğ + söz “söz” +le-*] [TEVH 1]

...bañı anıy mahtelin dipdürler kim meşşâtanı Firavn katl kılurda ol iztırâb kılıp Firavnğa katık sözlep dînin izhâr kıldı. “Bazıları onun öldürülmesinin sebebi olarak şöyle der: Firavun kızının süslemecisini öldürürken o da ıstırap çekmiş ve Firavun'a ağır sözler söyleyip dinini açık etmiş.” [TEVH, Türk, 2018, s. 39/108].

sög- “hakaret etmek, sövmek” [KTMA 1 kez]

Sipâhânda gâve-i âhengerniñ bir oğlı bu cihetdin katl bolup irdi, yene bir oğlığa dağı çek tüşti. Ol bî-taħammül bolup kaçkırap ilge köp ta nlar kılıp zahhâqmı sögti. “İsfahan'da Gave-i Ahenger'in bir oğlu bu şekilde kura ile öldürülmüştü. Kurada öteki oğlu da çıktı. O bu duruma dayanamayıp haykırap insanlara hakaretler etti.” [KTMA, Türk, 2019, s. 4/51].

tañ kıl-/ta'nlar kıl- “sövmek, yermek, ayıplamak” [*< tañ (Ar.) “kınama, ayıplama, yerme” +lar + kıl- “yapmak, etmek”*] [*ta'nlar kıl-* KTMA 1, *ta'n kıl-* TEVH 2]

*Niçe vaqt kim ötti Yahyâ aleyhi's-selâm bile muşâhabet kıtur irdi ol vaqt kim İsâ aleyhi's-selâm mütevellid boldı ve ahyâr aña **tan kıldılar**.* “Bir süre geçti, Yahya Aleyhisselam ile konuşturdular, o sırada İsa Aleyhisselam doğdu ve ileri gelenler ona kötü sözler söylediler.” [TEVH, Türk, 2018, s. 59/126].

*Sipâhânda gâve-i âhengerniñ bir oğlı bu cihetdin katlı bolup irdi, yene bir oğlıña dağı çek tüşti. Ol bî-tahammül bolup kıçkırp ilge köp **tanlar kılp** zahhâknı sögti.* “İsfahan'da Gave-i Ahenger'in bir oğlu bu şekilde kura ile öldürülmüştü. Kurada öteki oğlu da çıktı. O bu duruma dayanamayıp haykırp insanlara hakaretler etti.” [KTMA, Türk, 2019, s. 4/51].

15. Alay Fiilleri

istihzâ kıp “alay etmek” [< *istihzâ* (Ar.) “alay etme, eğlenme” + *kıl* “yapmak, etmek”] [TEVH 2]

*Ba zı ol sözge **istihzâ kıldılar** âsumândın bir ot tüşüp müstehzi ilni örtedi ve Yüşâ aleyhi's-selâm Dâri şehrinı feth kılp Belkâğa müteveccih boldılar...* “Bazıları o sözlerle alay etti, gökten bir ateş düşüp alay eden insanları yaktı ve Yuşa Aleyhisselam Dari şehrinı fethedip Belka'ya yöneldi.” [TEVH, Türk, 2018, s. 40/109].

Sonuç

1. Ali Şir Nevâyî'nin *Kitâb-ı Tevârih-i Mülûk-ı Acem, Münâcât, Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ, Vakfiye* adlı mensur eserlerinde toplam 124 adet iletişim fiili tespit edilmiştir. Bu fiiller içerisinde en çok fiilin 13 adetle *Kandırma Fiilleri* ve 12 adetle *Söyleme Fiilleri* başlıklarında bulunduğu görülmüştür. *Ezber Fiilleri, Şikâyet Fiilleri, Şarkı Söyleme Fiilleri, Kutlama Fiilleri ve Alay Fiilleri* başlıklarında birer adet fiil tespit edilmiştir. Taradığımız eserlerde yer alan iletişim fiillerinin dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

1. Sözlü Temas Fiilleri	
1.1. Konuşma Fiilleri	<i>körüş-</i> “konuşmak, görüşmek”, <i>muşâhabet kıp-</i> “konuşmak, sohbet etmek”, <i>mükâleme kıp-</i> “konuşmak”, <i>mütellim kıp-</i> “konuşturmak”, <i>şohbet tut-</i> “konuşmak, sohbet etmek”, <i>sözleş-</i> “konuşmak”, <i>tekellüm kıp-</i> “konuşmak”, <i>zıkr kıp-</i> “zikretmek, adını söylemek”. [fiil sayısı: 8]
1.2. Söyleme Fiilleri	<i>ayt-/ayt-</i> “söylemek, demek”, <i>aytıl-</i> “söylenmek, denilmek”, <i>di-</i> “söylemek, demek”, <i>diyil-</i> “denilmek, söylenilmek, adlandırılmak”, <i>hitâb kıp-</i> “söylemek”, <i>ıkrâr kıp-</i> “açıkça söylemek, gizlemeden söylemek”, <i>lâfın ur-</i> “söz söylemek”, <i>nidâni kıp-</i> “söz söylemek”, <i>terennüm tüz-</i> “söz söylemek, söylemek”, <i>terennüm körgüz-</i> “söz söylemek, demek”, <i>söz ayt-</i> “söz söylemek, söylemek”, <i>söz di-</i> “söz söylemek, demek”. [fiil sayısı:12]
1.3. Bildirme Fiilleri	<i>arz kıp-</i> “arz etmek, bildirmek; anlatmak”, <i>beşâret bir-</i> “müjde vermek, müjdelemek”, <i>bildir-/bildür-</i> “bildirmek”, <i>haber bir-</i> “haber vermek”, <i>haber-dâr kıp-</i> “bilgi vermek, haberdar etmek”, <i>haber kıp-</i> “haber vermek, haber etmek”, <i>haberleş-</i> “haberleşmek”, <i>ilâm kıp-</i> “bildirmek”, <i>işittür-</i> “işittirmek, sesini duyur-”,

	<i>müjde yitkür-</i> "müjde vermek, müjdelemek", <i>şalâ ur-</i> "haber vermek, haber verilmek". [fiil sayısı:11]
1.4. Anlatma Fiilleri	<i>beyân kıl-</i> "anlatmak", <i>rivâyet kıl-</i> "anlatmak, nakletmek, rivayet etmek", <i>ta rîf it-</i> "anlatmak, açıklamak", <i>ta rîf kıl-/ta rîfin kıl-</i> "anlatmak", <i>zâhir kıl-</i> "anlatmak, açıklamak". [fiil sayısı:5]
1.5. Ezber Fiilleri	<i>ezber oku-</i> "ezberden okumak". [fiil sayısı:1]
1.6. Şikâyet Fiilleri	<i>şikâyet kıl-</i> "şikâyet etmek". [fiil sayısı:1]
1.7. Sorma Fiilleri	<i>istişâr kıl-</i> "sormak", <i>sor-</i> "sormak", <i>su âl it-</i> "sormak, soru sormak", <i>su âl kıl-</i> "sormak, soru sormak". [fiil sayısı:4]
2. Ses Çıkarma Fiilleri	<i>çarla-</i> "çağırarak, seslenmek", <i>feryâd kıl-</i> "feryat etmek", <i>hîttâb kıl-</i> "seslenmek, hitap etmek", <i>inde-</i> "çağırarak", <i>kıçkur-</i> "haykırmak", <i>nâle kıl-</i> "inlemek", <i>nevha kıl-</i> "ağlamak, inlemek, feryat etmek", <i>tazallum kıl-</i> "sızlanmak, yanıp yakılmak". [fiil sayısı:8]
3. Tartışma Fiilleri	
3.1. İtiraz Fiilleri	<i>serkeşlik kıl-</i> "dik kafahlık etmek, dik kafalı davranmak", <i>yamanla-</i> "karşı çıkmak, karşı gelmek". [fiil sayısı:2]
3.2. Münakaşa Fiilleri	<i>ğavğâ kıl-</i> "kavga etmek", <i>münâza at kıl-</i> "kavga etmek, nizalaşmak", <i>nizâ kıl-</i> "kavga etmek, çekişmek", <i>sitiz eyle-</i> "kavga etmek". [fiil sayısı:4]
3.3. Müzakere Fiilleri	<i>bahşka sal-</i> "tartışmak, kendi aralarında tartışmak", <i>meşveret kıl-</i> "istişare etmek, danışmak", <i>söz öt-</i> "tartışılmak, söz edilmek, konuşulmak". [fiil sayısı:3]
4. Övgü Fiilleri	<i>âferinler kıl-</i> "övmek, methetmek", <i>âferin oku-</i> "övmek, methetmek", <i>medhin di-</i> "övmek", <i>tahsîn kıl-/tahsînler kıl-</i> "övmek". [fiil sayısı:4]
5. Açıklama-İtiraf Fiilleri	<i>âşikâr kıl-</i> "açıklamak, açık etmek", <i>aşikâre kıl-</i> "açıklamak, açık etmek", <i>itirâf kıl-</i> "itiraf etmek", <i>izhâr kıl-/izhârın kıl-</i> "açıklamak, teklifte bulunmak", <i>muvazzah kıl-</i> "açıklamak, açıklığa kavuşturmak", <i>mücmel kıl-</i> "az sözle anlatmak, açıklamak, açık etmek" <i>şerh kıl-</i> "açıklamak". [fiil sayısı:7]
6. Öğüt Fiilleri	<i>naşihât âğâz kıl-</i> "nasihat etmek, nasihat etmeye başlamak", <i>naşihat başla-</i> "nasihat etmek, öğütte bulunmak", <i>naşihat bünyâd kıl-</i> "nasihat etmek, öğüt vermek", <i>naşihat kıl-/naşihatlar kıl-</i> "öğüt vermek, nasihat etmek", <i>pendler kıl-</i> "öğüt vermek", <i>söz tutur-</i> "öğüt vermek". [fiil sayısı:6]
7. İstek Fiilleri	<i>ârzû kıl-</i> "istemek, canı istemek", <i>heves kıl-</i> "heveslenmek, istemek, arzu etmek", <i>istidâ kıl-</i> "istemek, talep etmek", <i>iltimâs kıl-</i> "ricada bulunmak, istemek", <i>iste-</i> "istemek", <i>kol-</i> "istemek, kız isteyip almak", <i>taleb-i afv kıl-</i> "af istemek, af talep etmek", <i>taleb-i vişâl kıl-</i> "istemek, talep etmek", <i>tile-</i> "istemek, dilemek", <i>tilet-</i> "istemek". [fiil sayısı:10]
8. Kandırma Fiilleri	<i>çağ-</i> "dedikodusunu yapmak, adımı çıkarmak", <i>firib bir-</i> "aldatmak, kandırmak", <i>firifte kıl-</i> "aldatmak,

	kandırmak", <i>hîle kıl</i> - "aldatmak, hîle yapmak", <i>ızlâl kıl</i> - "doğru yoldan çıkarmak, saptırmak", <i>ıgvâlar kıl</i> - "hîle yapmak, yoldan çıkarmak", <i>keyd kıl</i> - "kandırmak, aldatmak, hîle yapmak", <i>mekrler kıl</i> - "hîle yapmak, hîleler yapmak", <i>si'âyet kıl</i> - "dedikodu yapmak", <i>töhmət kıl</i> - "suçlamak, iftira atmak", <i>yalğan tüş yasa</i> - "yalandan düş uydurmak", <i>yasa</i> - "uydurmak", <i>yazğur</i> - "suçlamak". [fiil sayısı:13]
9. Şarkı Söyleme Fiilleri	<i>nevâlar tüz</i> - "şarkı söylemek". [fiil sayısı:1]
10. Emir Fiilleri	<i>buyruk bol</i> - "buyrulmak, emredilmek", <i>buyur</i> - "emretmek, buyurmak", <i>emr kıl</i> - "emretmek, buyurmak", <i>fermân buyur</i> - "emretmek", <i>hüküm bol</i> - "emredilmek, buyruk verilmek", <i>hüküm eyle</i> - "emir vermek, buyurmak", <i>hüküm kıl</i> - "buyurmak, emretmek". [fiil sayısı:7]
11. Ant Fiilleri	<i>ahd kıl</i> - "ahdetmek, yemin etmek", <i>ant bir</i> - "yemin etmek, ant vermek", <i>ant iç</i> - "yemin etmek". [fiil sayısı:3]
12. Kutlama Fiilleri	<i>ceşn/ceş kıl</i> - "şölen yapmak". [fiil sayısı:1]
13. Kabul Fiilleri	<i>ibâ kıl</i> - "kabul etmemek, çekinmek, kaçınmak, razı olmamak", <i>icâbet kıl</i> - "uymak, kabul etmek", <i>şabûl it</i> - "kabul etmek", <i>şabûl kıl</i> - "kabul etmek", <i>mu terîf bol</i> - "kabul etmek, itiraf etmek", <i>müstecâb kıl</i> - "kabul etmek", <i>red kıl</i> - "reddetmek, kabul etmemek", <i>rızâ bir</i> - "kabul etmek, razı olmak", <i>una</i> - "kabul etmek". [fiil sayısı:9]
14. Hakaret Fiilleri	<i>katık sözle</i> - "ağır sözler söylemek", <i>sög</i> - "hakaret etmek, sövmek", <i>ta n kıl/ta nlar kıl</i> - "sövmek, yermek, ayıplamak". [fiil sayısı:3]
15. Alay Fiilleri	<i>istihzâ kıl</i> - "alay etmek". [fiil sayısı:1]

2. İletişim Fiili olarak belirlenen *buyur*- "emretmek, buyurmak" [Emir Fiili], *di*- "söylemek, demek" [Söyleme Fiili], *çak*- dedikodusunu yapmak, adımı çıkarmak" [Kandırma Fiili], *kol*- "istemek, kız isteyip almak" [İstek Fiili], *sor*- "sormak" [Sorma Fiili], *sög*- "hakaret etmek, sövmek" [Hakaret Fiili], *yasa*- "uydurmak" [Kandırma Fiili] fiillerinin herhangi bir yapım eki almadan kullanıldıkları görülmüştür.

3. Çalışmamızda yer alan fiillerden bazıları isim veya fiil kök ve gövdelerinden türemiştir. Bu fiiller ve fiillerin aldıkları yapım ekleri aşağıdaki tablola yer almaktadır:

Yapım Ekleri	Fiiller
+a- (isimden fiil yapma eki):	<i>un+a-</i>
+de- (isimden fiil yapma eki):	<i>in+de-, is+te-</i>
+e- (isimden fiil yapma eki):	<i>ti-l+e-, ti-l+e-t-</i>
-dir/-dür-/tür- (fiilden fiil yapma eki):	<i>bil-dir-/bil-dür-, işit-tür-</i>
-ğur- (fiilden fiil yapma eki):	<i>yaz-ğur-</i>
+kır- (isimden fiil yapma eki):	<i>kıç+kır-</i>
-l+ (fiilden isim yapma eki):	<i>ti-l+e-, ti-l+e-t-</i>

-l- (fiilden fiil yapma eki):	<i>ay-t-i-l-, di-y-i-l-</i>
+la- (isimden fiil yapma eki):	<i>çar+la-, haber+le-ş-, söz+le-ş-, yaman+la-,</i>
-r- (fiilden fiil yapma eki):	<i>kö-r-ü-ş-</i>
-ş- (fiilden fiil yapma eki):	<i>haber+le-ş-, kö-r-ü-ş- söz+le-ş-</i>
-t- (fiilden fiil yapma eki):	<i>ay-t-, ay-ı-t-, ay-t-i-l-, ti-l+e-t-</i>

4. Tespit ettiğimiz 124 fiilden büyük çoğunluğu birleşik fiil durumundadır. Bu birleşik fiiller şu şekildedir:

bir- yardımcı fiili ile oluşanlar	<i>ant bir-, beşâret bir-, haber bir-, firib bir-, rızâ bir-</i> [fiil sayısı:5]
--	---

isim + bol- yardımcı fiili ile oluşanlar	<i>buyruk bol-, hüküm bol-, mu'arif bol-</i> [fiil sayısı:3]
---	---

it-/eyle- yardımcı fiilleri ile oluşanlar	<i>hüküm eyle-, kabûl it-, sitiz eyle-, su'âl it-, ta'rif it-</i> [fiil sayısı:5]
--	--

isim + kıl- yardımcı fiili ile oluşanlar	<i>ahd kıl-, arz kıl-, ârzü kıl-, âşikâr kıl-, aşikâre kıl-, beyân kıl-, emr kıl-, feryâd kıl-, firifte kıl-, ğavġâ kıl-, haber kıl-, haber-dâr kıl-, heves kıl- hîle kıl-, hitâb kıl-, hüküm kıl-, izlâl kıl-, ibâ kıl-, icâbet kıl-, ikrâr kıl-, ilâm kıl-, iltimâs kıl-, istidâ kıl-, istifsâr kıl-, istihzâ kıl-, i tirâf kıl-, izhâr kıl-, kabûl kıl- keyd kıl-, meşveret kıl- muşâhabet kıl-, muvazzah kıl-, müemel kıl-, mükâleme kıl-, münâza at kıl-, müstecâb kıl- mütekellim kıl-, nâle kıl-, naşihât âġâz kıl-, naşihat bünyâd kıl-, naşihat kıl-, nevha kıl-, nizâ kıl-, red kıl-, rivâyet kıl-, siâyet kıl- su'âl kıl-, şerh kıl- şikâyet kıl-, taleb-i afv kıl-, taleb-i vişâl kıl-, tahsîn kıl-, ta n kıl-, ta'rif kıl-, tazallum kıl-, tekellüm kıl-, töhmet kıl-, zâhir kıl- zikr kıl- [fiil sayısı:59]</i>
isim + çekim eki/yapım eki + kıl- yardımcı fiili ile oluşanlar	<i>âferîn+ler kıl-, iġvâ+lar kıl-, izhâr+i+n kıl-, mekr+ler kıl-, naşihat+lar kıl- nidâ+nı kıl-, pend+ler kıl-, serkeş+lik kıl-, tahsîn+ler kıl-, ta'n+lar kıl- ta'rif+i+n kıl- [fiil sayısı: 11]</i>

Kalıplaşmış biçimde oluşan birleşik fiiller/kalıp yapılar	<i>âferin oku-</i> , <i>ant iç-</i> , <i>bağışka sal-</i> , <i>ceşn/çenş kıl-</i> , <i>ezber oku-</i> , <i>fermân buyur-</i> , <i>katık sözle-</i> , <i>lâfin ur-</i> <i>medhin di-</i> <i>müjde yitkür-</i> , <i>naşihat başla-</i> , <i>nevâlar tüz-</i> , <i>şalâ ur-</i> , <i>şoğbet tut-</i> , <i>söz ayt-</i> , <i>söz di-</i> , <i>söz öt-</i> , <i>söz tutur-</i> , <i>terennüm körgüz-</i> , <i>terennüm tüz-</i> , <i>yalğan tüş yasa-</i> [fiil sayısı:21]
--	--

5. Çalışmamız neticesinde Türkçe (*ayt-*, *aytl-*, *di-*, *körüş-*, *sözleş*, *söz ayt-*, *söz di-* vb.), Arapça (*'arz*, *hişâb*, *ikrâr*, *muşâhabet*, *mükâleme*, *mütekellim* vb.), Farsça (*ezber*, *feryâd*, *lâf* vb.), Moğolca (*yasa-*) pek çok sözcüğün gerek müstakil gerekse birleşik fiil olarak iletişim kurmak amacıyla kullanıldığı belirlenmiştir.

6. İletişim kurmak her çağda insanların temel ihtiyaçlarından biri olmuştur. Eski Türk topluluklarının nasıl iletişim kurdukları, iletişim için temelde hangi fiilleri tercih ettikleri, söz varlıklarındaki çeşitlilik vb. durumlar ancak metinlerin analizleriyle ortaya çıkabilmektedir. Ali Şir Nevâyî'nin çok hacimli olmayan 4 mensur eseri üzerine yaptığımız bu çalışmayla birlikte Nevâyî'nin iletişim için 124 farklı fiili kullanmış olması dikkat çekicidir. Türkçeden Arapça, Farsça ve Moğolcaya kadar çeşitli sözcüklerin var olması Nevâyî'nin sözcük dağarcığının geniş olduğunu ortaya koymuştur. Eserlerde anlatılan olaylara, hikâyelere bağlı olarak farklı iletişim fiillerinin tercih edilmiş olması Nevâyî'nin kudretli, monotonluktan uzak ve gerçekten Türk edebiyatının en büyük şair ve yazarlarından biri olduğunun göstergesidir.

Kısaltmalar

KTMA	Kitâb-ı Tevârih-i Mülûk-ı 'Acem
M	Münacât
TEVH	Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ
V	Vakfiye

Kaynakça

- Argunşah, M. (2013). *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayraktar, F. S. (2017). Bulgarca Sözlüğünde Yer Alan Mental Fiiller Üzerine. *XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı, Bildiri Kitabı*, 458-466.
- Bilgin Aksoy, G. (2022). Anlam Bilimsel Bir Fiil Kategorisi Olarak Mental Fiiller. *Dil Araştırmaları*, S 30, 115-137.
- Deany, J. (1995). *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları*. (çeviren Oytun Şahin). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan, L. & Erdin, C. (2021). Gagauz Türkçesinde Mental Fiiller. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, V 9, 191-221.
- Doğan, N. (2022). Türkçede İletişim Fiilleri: Fiillerin Sınıflandırılmasında Hibrit Yaklaşım. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, BİAD 12 (3), 2441-2466.
- Doğru, F. (2021). Risâletü'n-Nushiyye'de İletişim Fiilleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 23, 138-154.
- Erarslan, M. & Güner, G. (2021). Babürnâme'deki Mental Fiillerin Yapı ve İçerik Bakımından Sınıflandırılması. *Uluslararası Filoloji Bengü*, 1 (1), 17-66.

- Erdem, M. (2007). Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde İletişim Fiilleri. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C 4, S 2, 94-103.
- Ediskun, H. (1996). *Türk Dil Bilgisi (Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ergin, M. (2004). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım.
- Ergene, O. (2019). Kutadgu Bilig'de Sözlü İletişim. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı Bildiriler Kitabı, 501-544.
- Gencan, T. N. (2007). *Dilbilgisi*. Ankara: Tek Ağaç Eylül Yayıncılık.
- Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hirik, E. (2018). *Türkiye Türkçesinde Mental Fiiller*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2009). Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öztürk, R. (1997). *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şahin, S. (2012). *Türkmen Türkçesinde Mental Fiiller*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sandalyeci, S. (2016). Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni Olan Şeyyat Hamza'nın Yüsun u Zeliha Mesnevisinde Mental Fiiller. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C 6, S 12, 157-171.
- Seçkin, K. (2020). *Eski Türkçe Metinlerden Örneklerle Mental Fiil Teorisi*. Konya: Palet Yayınları.
- Soydan, S. & Saz, M. (2019). Lisânü't Tayr'da İletişim Fiilleri. *Turkish Studies Language and Literature*, volume 14-issue 2, 855-878.
- Taş, İ. (2009). *Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Teres, E. (2009). *Çağataycada Söz Yapımı*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk, V. (2015). *Ali Şir Nevâî Vakfiye*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Türk, V. (2017). *Ali Şir Nevâî Münâcât-Çihil Hadis (Kırk Hadis)-Nazmü'l-Cevâhir-Kitâb-ı Sırâcül-Müslimîn*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Türk, V. (2018). *Ali Şir Nevâî Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Türk, V. (2019). *Ali Şir Nevâî Kitâb-ı Tevârih-i Mülûk-ı 'Acem*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Yaylagül, Ö. (2005). Türk Runik Harfli Metinlerde Mental Fiiller. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C 2, S 1, 17-51.
- Yegin, A. (2019). Mental Fiil Kavramı ve Şeyyâd Hamza'nın Yüsun u Zeliha Mesnevisinde Mental Fiiller. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C 4, S 1, 51-74.
- Yegin, A. (2019). Mental Fiil Kavramı ve Şeyyâd Hamza'nın Yüsun u Zeliha Mesnevisinde Mental Fiiller. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C 4, S 1, 51-74.
- Yıldız, H. (2016). *Eski Uygur Türkçesinde Mental Fiiller*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

URL-I: <http://lugatim.com>

URL-II: sozluk.gov.tr